

μειξης των κατηγοριών θα μπορούσε να αποδεσμευτεί από την υπόθεση του Bernstein σχετικά με την ύπαρξη μιας βαθύτερης ενοποιητικής τάσης και να χρησιμοποιηθεί για να τεθούν ορισμένα ενδιαφέροντα ερωτήματα σχετικά με την εκπαίδευση στη Βρετανία. Πιστεύουμε ότι το σημαντικότερο ερώτημα είναι: ποιες είναι οι κατηγορίες της γνώσης που κατέχουν οι άνθρωποι που ασκούν εξουσία στην εκπαίδευση και πώς αυτές οι κατηγορίες επηρεάζουν τη μορφή της εκπαίδευσης που προσφέρεται στους μαθητές; Επιπλέον, και εδώ ο Bernstein έχει πολλά να προσφέρει, ποιες είναι οι σχέσεις ανάμεσα στις κατηγορίες της γνώσης και στο ταξικό σύστημα και πόσο αποτελεσματικό είναι το εκπαιδευτικό σύστημα στη μετάδοση των κατηγοριών της γνώσης; Τα ερωτήματα αυτά είναι σημαντικά, γιατί οι κατηγορίες της γνώσης που δίνουμε στα παιδιά μας αποτελούν τα θεμελιώδη πλαίσια που δίνουν νόημα στην εμπειρία, όπως αναγνώρισε ο Durkheim στο τελευταίο μεγάλο του έργο, το *Elementary Forms of Religious Life*. Ωστόσο, μόνο ύστερα από αυστηρή κριτική επεξεργασία μπορούν ορισμένες από τις θεμελιώδους σημασίας ιδέες του Bernstein να καταστούν σαφείς και χρήσιμες.

4

Η ΦΟΝΞΙΟΝΑΛΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ΔΕΙΞΑΜΕ ΟΤΙ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ της επίτευξης και της διασφάλισης της τάξης (order) στην κοινωνία κατέχει κεντρική θέση στο έργο του Durkheim. Αυτός ο προβληματισμός γύρω από το «ζήτημα της τάξης» είναι θεμελιώδης και για τη φονξιοναλιστική οπτική. Μπορούμε μάλιστα να πούμε ότι η θεωρία στο σύνολό της περιστρέφεται γύρω από την προσπάθεια εξεύρεσης μιας λύσης γι' αυτό το πρόβλημα.

ΤΑ ΘΕΜΕΛΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΤΑΞΗΣ

Οι φονξιοναλιστές υποστηρίζουν ότι πρέπει να ξεκινήσουμε από μια λογική ανάλυση της έννοιας «κοινωνία» και να διερωτηθούμε τι πρέπει να γίνει ώστε μια οποιαδήποτε κοινωνία –μεγάλη ή μικρή, απλή ή σύνθετη– να μπορέσει να επιζήσει και να αναπτυχθεί. Προφανώς, λένε, η κοινωνία πρέπει να στρατολογεί νέα μέλη για να αντικαθιστούν τις παλαιότερες γενιές που πεθαίνουν. Πρέπει να τρέφει και να ντύνει τα μέλη της. Πρέπει να υπάρχει μια κοινή γλώσσα και κάποια συμφωνία ως προς τις βασικές αξίες μεταξύ των μελών ώστε να αποφεύγονται οι ανοιχτές συγκρούσεις. Πρέπει επίσης να υπάρχει ένας μηχανισμός που θα εξασφαλίζει ότι οι νέοι θα μαθαίνουν τη γλώσσα και τις κοινές αξίες. Επιπλέον, πρέπει να υπάρχει κάποιος τρόπος που να εξασφαλίζει το συντονισμό των διάφορων μερών της κοινωνίας και να επιτρέπει στην κοινωνία να αντιδρά στις νέες εξελίξεις και τις εξωτερικές απειλές. Θα μπορούσε φυσικά να προσθέσει κανείς κι άλλα στοιχεία, αλλά η κεντρική ιδέα αυτών που τα

μειξης των κατηγοριών θα μπορούσε να αποδεσμευτεί από την υπόθεση του Bernstein σχετικά με την ύπαρξη μιας βαθύτερης ενοποιητικής τάσης και να χρησιμοποιηθεί για να τεθούν ορισμένα ενδιαφέροντα ερωτήματα σχετικά με την εκπαίδευση στη Βρετανία. Πιστεύουμε ότι το σημαντικότερο ερώτημα είναι: ποιες είναι οι κατηγορίες της γνώσης που κατέχουν οι άνθρωποι που ασκούν εξουσία στην εκπαίδευση και πώς αυτές οι κατηγορίες επηρεάζουν τη μορφή της εκπαίδευσης που προσφέρεται στους μαθητές; Επιπλέον, και εδώ ο Bernstein έχει πολλά να προσφέρει, ποιες είναι οι σχέσεις ανάμεσα στις κατηγορίες της γνώσης και στο ταξικό σύστημα και πόσο αποτελεσματικό είναι το εκπαιδευτικό σύστημα στη μετάδοση των κατηγοριών της γνώσης; Τα ερωτήματα αυτά είναι σημαντικά, γιατί οι κατηγορίες της γνώσης που δίνουμε στα παιδιά μας αποτελούν τα θεμελιώδη πλαίσια που δίνουν νόημα στην εμπειρία, όπως αναγνώρισε ο Durkheim στο τελευταίο μεγάλο του έργο, το *Elementary Forms of Religious Life*. Ωστόσο, μόνο ύστερα από αυστηρή κριτική επεξεργασία μπορούν ορισμένες από τις θεμελιώδους σημασίας ιδέες του Bernstein να καταστούν σαφείς και χρήσιμες.

4

Η ΦΟΝΞΙΟΝΑΛΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ΔΕΙΞΑΜΕ ΟΤΙ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ της επίτευξης και της διασφάλισης της τάξης (order) στην κοινωνία κατέχει κεντρική θέση στο έργο του Durkheim. Αυτός ο προβληματισμός γύρω από το «ζήτημα της τάξης» είναι θεμελιώδης και για τη φονξιοναλιστική οπτική. Μπορούμε μάλιστα να πούμε ότι η θεωρία στο σύνολό της περιστρέφεται γύρω από την προσπάθεια εξεύρεσης μιας λύσης γι' αυτό το πρόβλημα.

ΤΑ ΘΕΜΕΛΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΤΑΞΗΣ

Οι φονξιοναλιστές υποστηρίζουν ότι πρέπει να ξεκινήσουμε από μια λογική ανάλυση της έννοιας «κοινωνία» και να διερωτηθούμε τι πρέπει να γίνει ώστε μια οποιαδήποτε κοινωνία –μεγάλη ή μικρή, απλή ή σύνθετη– να μπορέσει να επιζήσει και να αναπτυχθεί. Προφανώς, λένε, η κοινωνία πρέπει να στρατολογεί νέα μέλη για να αντικαθιστούν τις παλαιότερες γενιές που πεθαίνουν. Πρέπει να τρέφει και να ντύνει τα μέλη της. Πρέπει να υπάρχει μια κοινή γλώσσα και κάποια συμφωνία ως προς τις βασικές αξίες μεταξύ των μελών ώστε να αποφεύγονται οι ανοιχτές συγκρούσεις. Πρέπει επίσης να υπάρχει ένας μηχανισμός που θα εξασφαλίζει ότι οι νέοι θα μαθαίνουν τη γλώσσα και τις κοινές αξίες. Επιπλέον, πρέπει να υπάρχει κάποιος τρόπος που να εξασφαλίζει το συντονισμό των διάφορων μερών της κοινωνίας και να επιτρέπει στην κοινωνία να αντιδρά στις νέες εξελίξεις και τις εξωτερικές απειλές. Θα μπορούσε φυσικά να προσθέσει κανείς κι άλλα στοιχεία, αλλά η κεντρική ιδέα αυτών που τα

λένε είναι ότι, για να επιβιώσει και να αναπτυχθεί μια κοινωνία, πρέπει να λυθούν ορισμένα προβλήματα. Μπορούν βέβαια να υπάρχουν διαφορετικοί τρόποι επίλυσης αυτών των βασικών προβλημάτων, αλλά τα προβλήματα είναι κοινά για όλες τις κοινωνίες.

Εφόσον η κοινωνία εξακολουθεί να υπάρχει έχοντας εξασφαλίσει λίγο πολύ μια τάξη, συνεπάγεται ότι έχει βρει τρόπους επίλυσης των βασικών προβλημάτων. Επιπλέον, μια και τα προβλήματα δεν εξαφανίζονται αλλά πρέπει να αντιμετωπίζονται διαρκώς, οι μηχανισμοί επίλυσης των προβλημάτων πρέπει να είναι σχετικά μόνιμα χαρακτηριστικά της κοινωνίας. Στη φονξιοναλιστική θεωρία αυτοί οι μηχανισμοί επίλυσης προβλημάτων ονομάζονται «θεσμοί». Παραδείγματα τέτοιων θεσμών είναι: η οικογένεια, που βοηθάει να λυθεί το πρόβλημα της απόκτησης νέων μελών· οι οικονομικοί θεσμοί, που βοηθούν να τραφεί και να ντυθεί ο πληθυσμός· οι πολιτικοί θεσμοί, που συντονίζουν τις δραστηριότητες των διάφορων τμημάτων της κοινωνίας· οι θρησκευτικοί θεσμοί, που συμβάλλουν στη διατήρηση των βασικών αξιών· και η εκπαίδευση, που συμβάλλει στο να λυθεί το πρόβλημα της διάπλασης των νέων. (Οι θεσμοί βέβαια παρέχουν και άλλες υπηρεσίες εκτός από αυτές που αναφέραμε και πολλοί θεσμοί μπορούν να συμβάλουν στην επίλυση ενός συγκεκριμένου προβλήματος). Ένας άλλος τρόπος διατύπωσης αυτής της ιδέας είναι ότι οι θεσμοί επιτελούν ορισμένες καίριες «λειτουργίες» μέσα στην κοινωνία και έτσι βοηθούν στην κάλυψη των αναγκών της.

Όπως και ο Durkheim, ορισμένοι φονξιοναλιστές χρησιμοποιούν το παράδειγμα του οργανισμού. Η κοινωνία, λένε, είναι σαν το ανθρώπινο σώμα. Στο σώμα, το κάθε όργανο έχει μια συγκεκριμένη λειτουργία. Οι πνεύμονες προσλαμβάνουν οξυγόνο, η καρδιά αντλεί το αίμα και ούτω καθεξής. Επιπλέον, τα όργανα του σώματος αλληλεξαρτώνται: η καρδιά χρειάζεται οξυγόνο, το οποίο της παρέχουν οι πνεύμονες, ενώ οι πνεύμονες χρειάζονται αίμα για να λειτουργήσουν αποτελεσματικά. Ακόμα, τα όργανα του σώματος είναι και τα ίδια σύνθετες κατασκευές και κάθε μέρος τους επιτελεί τη δική του λειτουργία. Τέλος, η θεμελιώδης μονάδα του σώματος είναι το κύτταρο που επίσης επιτελεί κάποιο συγκεκριμένο

έργο. Έτσι και στην κοινωνία, κάθε μέρος, δηλαδή κάθε θεσμός, έχει μια συγκεκριμένη λειτουργία (ή λειτουργίες) και τα διάφορα μέρη της κοινωνίας εξαρτώνται το ένα από το άλλο για την παροχή διάφορων υπηρεσιών. Η εκπαίδευση, παραδείγματος χάριν, συνδέεται με διάφορους τρόπους με την οικονομία, την οικογένεια, το πολιτικό και το θρησκευτικό σύστημα. Επίσης, οι κοινωνικοί θεσμοί έχουν σύνθετη δομή. Η εκπαίδευση αποτελείται από διάφορα στρώματα ή υποσυστήματα – την πρωτοβάθμια, τη δευτεροβάθμια, την ανώτερη (further) και την ανώτατη (higher) εκπαίδευση· το καθένα τους επιτελεί τη δική του λειτουργία μέσα στο οργανωμένο όλο. Επιπλέον, αυτά τα διαφορετικά στρώματα της εκπαίδευσης αποτελούνται από μικρότερες μονάδες, όπως είναι τα τμήματα ή οι τάξεις, που με τη σειρά τους είναι φτιαγμένα από πιο θεμελιώδεις μονάδες που λέγονται ρόλοι. Αυτοί οι ρόλοι αντιστοιχούν στα κύτταρα του ανθρώπινου σώματος και, όπως και τα κύτταρα, συμβάλλουν σημαντικά στην αποτελεσματική λειτουργία ολόκληρου του συστήματος του οποίου αποτελούν τμήμα.

Εξετάζοντας την κοινωνία μ' αυτό τον τρόπο, οι φονξιοναλιστές πιστεύουν επίσης ότι, αν γνωρίζουμε τη γενικότερη λειτουργία ενός θεσμού –σε ποιου δηλαδή προβλήματος τη λύση συμβάλλει– μπορούμε να σκιαγραφήσουμε τις συγκεκριμένες λειτουργίες των υποσυστημάτων του. Μέσα στο καθένα απ' αυτά τα υποσυστήματα μπορούμε επίσης να ανακαλύψουμε τις λειτουργίες των ρόλων και τον τρόπο που αυτοί οι ρόλοι σχετίζονται και αλληλοσυμπληρώνονται. Παραδείγματος χάριν, όταν εξακριβώσουμε τη λειτουργία της εκπαίδευσης, μπορούμε να καταλάβουμε πώς η πρωτοβάθμια και η δευτεροβάθμια εκπαίδευση συντελούν στην επίτευξη αυτής της λειτουργίας. Μπορούμε επίσης να δούμε πώς είναι οργανωμένοι μέσα σε κάθε σχολείο οι ρόλοι του διευθυντή, του δασκάλου και του μαθητή έτσι ώστε να μπορεί το σχολείο να λειτουργεί αποτελεσματικά.

Οι φονξιοναλιστές καταλαβαίνουν ωστόσο ότι η αναλογία με τον οργανισμό μπορεί να χρησιμοποιηθεί μόνο μέχρι ενός σημείου. Γιατί όταν χρειάζεται να εξετάσουν το λόγο για τον οποίο οι θεμελιώδεις μονάδες

λένε είναι ότι, για να επιβιώσει και να αναπτυχθεί μια κοινωνία, πρέπει να λυθούν ορισμένα προβλήματα. Μπορούν βέβαια να υπάρχουν διαφορετικοί τρόποι επίλυσης αυτών των βασικών προβλημάτων, αλλά τα προβλήματα είναι κοινά για όλες τις κοινωνίες.

Εφόσον η κοινωνία εξακολουθεί να υπάρχει έχοντας εξασφαλίσει λίγο πολύ μια τάξη, συνεπάγεται ότι έχει βρει τρόπους επίλυσης των βασικών προβλημάτων. Επιπλέον, μια και τα προβλήματα δεν εξαφανίζονται αλλά πρέπει να αντιμετωπίζονται διαρκώς, οι μηχανισμοί επίλυσης των προβλημάτων πρέπει να είναι σχετικά μόνιμα χαρακτηριστικά της κοινωνίας. Στη φονξιοναλιστική θεωρία αυτοί οι μηχανισμοί επίλυσης προβλημάτων ονομάζονται «θεσμοί». Παραδείγματα τέτοιων θεσμών είναι: η οικογένεια, που βοηθάει να λυθεί το πρόβλημα της απόκτησης νέων μελών· οι οικονομικοί θεσμοί, που βοηθούν να τραφεί και να ντυθεί ο πληθυσμός· οι πολιτικοί θεσμοί, που συντονίζουν τις δραστηριότητες των διάφορων τμημάτων της κοινωνίας· οι θρησκευτικοί θεσμοί, που συμβάλλουν στη διατήρηση των βασικών αξιών· και η εκπαίδευση, που συμβάλλει στο να λυθεί το πρόβλημα της διάπλασης των νέων. (Οι θεσμοί βέβαια παρέχουν και άλλες υπηρεσίες εκτός από αυτές που αναφέραμε και πολλοί θεσμοί μπορούν να συμβάλουν στην επίλυση ενός συγκεκριμένου προβλήματος). Ένας άλλος τρόπος διατύπωσης αυτής της ιδέας είναι ότι οι θεσμοί επιτελούν ορισμένες καίριες «λειτουργίες» μέσα στην κοινωνία και έτσι βοηθούν στην κάλυψη των αναγκών της.

Όπως και ο Durkheim, ορισμένοι φονξιοναλιστές χρησιμοποιούν το παράδειγμα του οργανισμού. Η κοινωνία, λένε, είναι σαν το ανθρώπινο σώμα. Στο σώμα, το κάθε όργανο έχει μια συγκεκριμένη λειτουργία. Οι πνεύμονες προσλαμβάνουν οξυγόνο, η καρδιά αντλεί το αίμα και ούτω καθεξής. Επιπλέον, τα όργανα του σώματος αλληλεξαρτώνται: η καρδιά χρειάζεται οξυγόνο, το οποίο της παρέχουν οι πνεύμονες, ενώ οι πνεύμονες χρειάζονται αίμα για να λειτουργήσουν αποτελεσματικά. Ακόμα, τα όργανα του σώματος είναι και τα ίδια σύνθετες κατασκευές και κάθε μέρος τους επιτελεί τη δική του λειτουργία. Τέλος, η θεμελιώδης μονάδα του σώματος είναι το κύτταρο που επίσης επιτελεί κάποιο συγκεκριμένο

έργο. Έτσι και στην κοινωνία, κάθε μέρος, δηλαδή κάθε θεσμός, έχει μια συγκεκριμένη λειτουργία (ή λειτουργίες) και τα διάφορα μέρη της κοινωνίας εξαρτώνται το ένα από το άλλο για την παροχή διάφορων υπηρεσιών. Η εκπαίδευση, παραδείγματος χάριν, συνδέεται με διάφορους τρόπους με την οικονομία, την οικογένεια, το πολιτικό και το θρησκευτικό σύστημα. Επίσης, οι κοινωνικοί θεσμοί έχουν σύνθετη δομή. Η εκπαίδευση αποτελείται από διάφορα στρώματα ή υποσυστήματα – την πρωτοβάθμια, τη δευτεροβάθμια, την ανώτερη (further) και την ανώτατη (higher) εκπαίδευση· το καθένα τους επιτελεί τη δική του λειτουργία μέσα στο οργανωμένο όλο. Επιπλέον, αυτά τα διαφορετικά στρώματα της εκπαίδευσης αποτελούνται από μικρότερες μονάδες, όπως είναι τα τμήματα ή οι τάξεις, που με τη σειρά τους είναι φτιαγμένα από πιο θεμελιώδεις μονάδες που λέγονται ρόλοι. Αυτοί οι ρόλοι αντιστοιχούν στα κύτταρα του ανθρώπινου σώματος και, όπως και τα κύτταρα, συμβάλλουν σημαντικά στην αποτελεσματική λειτουργία ολόκληρου του συστήματος του οποίου αποτελούν τμήμα.

Εξετάζοντας την κοινωνία μ' αυτό τον τρόπο, οι φονξιοναλιστές πιστεύουν επίσης ότι, αν γνωρίζουμε τη γενικότερη λειτουργία ενός θεσμού –σε ποιου δηλαδή προβλήματος τη λύση συμβάλλει– μπορούμε να σκιαγραφήσουμε τις συγκεκριμένες λειτουργίες των υποσυστημάτων του. Μέσα στο καθένα απ' αυτά τα υποσυστήματα μπορούμε επίσης να ανακαλύψουμε τις λειτουργίες των ρόλων και τον τρόπο που αυτοί οι ρόλοι σχετίζονται και αλληλοσυμπληρώνονται. Παραδείγματος χάριν, όταν εξακριβώσουμε τη λειτουργία της εκπαίδευσης, μπορούμε να καταλάβουμε πώς η πρωτοβάθμια και η δευτεροβάθμια εκπαίδευση συντελούν στην επίτευξη αυτής της λειτουργίας. Μπορούμε επίσης να δούμε πώς είναι οργανωμένοι μέσα σε κάθε σχολείο οι ρόλοι του διευθυντή, του δασκάλου και του μαθητή έτσι ώστε να μπορεί το σχολείο να λειτουργεί αποτελεσματικά.

Οι φονξιοναλιστές καταλαβαίνουν ωστόσο ότι η αναλογία με τον οργανισμό μπορεί να χρησιμοποιηθεί μόνο μέχρι ενός σημείου. Γιατί όταν χρειάζεται να εξετάσουν το λόγο για τον οποίο οι θεμελιώδεις μονάδες

του οργανισμού/της κοινωνίας επιτελούν ικανοποιητικά τις λειτουργίες τους, επισημαίνουν μια βασική διαφορά ανάμεσα στα κύτταρα του σώματος και τους κοινωνικούς ρόλους. Στο σώμα, τα κύτταρα έχουν προγραμματιστεί από τη φύση για να επιτελούν τις λειτουργίες τους. Στην κοινωνία, οι ρόλοι παίζονται από ανθρώπους που δεν είναι βιολογικά προγραμματισμένοι. Για να λειτουργήσει αποτελεσματικά οποιοσδήποτε θεσμός και να επιβιώσει η κοινωνία, οι άνθρωποι πρέπει να αναγκαστούν, ή να πεισθούν, να παίξουν τους ρόλους τους. Στο σημείο αυτό οι φονξιοναλιστές εισάγουν τις έννοιες της κουλτούρας και της κοινωνικοποίησης και εγκαταλείπουν το παράδειγμα του οργανισμού.

Σύμφωνα με τους φονξιοναλιστές, κάθε κοινωνία έχει μια κουλτούρα η οποία περιλαμβάνει αξίες και νόρμες (norms). Πρέπει μάλιστα να υπάρχει συναίνεση σχετικά με ορισμένες αξίες και νόρμες σε κάθε κοινωνία. Οι αξίες είναι πρότυπα (standards) που ορίζουν ορισμένες πράξεις ως επιθυμητές και άλλες ως ανεπιθύμητες. Οι νόρμες είναι οι ρυθμιστικοί κανόνες της καθημερινής ζωής και αποτελούν συγκεκριμένες εφαρμογές των αξιών. Μπορεί, παραδείγματος χάριν, μια κουλτούρα να περιλαμβάνει την αξία της ευγένειας. Οι αντίστοιχες νόρμες θα περιλαμβάνουν τους κανόνες της αναμονής στην ουρά, του ανοίγματος της πόρτας για τους άλλους, της παραχώρησης από τα παιδιά της θέσης τους στο λεωφορείο και τα παρόμοια. Μέσα σε συγκεκριμένα τμήματα μιας κουλτούρας, όπως π.χ. το εκπαιδευτικό σύστημα, θα βρούμε άλλες αξίες και νόρμες. Στη διδασκαλία, παραδείγματος χάριν, η επαγγελματική συμπεριφορά αξιολογείται με τις αντίστοιχες νόρμες της επαρκούς προετοιμασίας, της έγκαιρης βαθμολόγησης, της συνέπειας στην ώρα, της αποφυγής της δημόσιας κριτικής συναδέλφων κτλ.

Οι φονξιοναλιστές παραδέχονται ότι ορισμένα άτομα συμμορφώνονται στις αξίες και τις νόρμες της κοινωνίας τους μόνο και μόνο επειδή φοβούνται τις συνέπειες που θα έχουν αν δεν κάνουν ό,τι αναμένεται από αυτούς. Εδώ παίζει ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο η φροντίδα του ατόμου να μην επισύρει την αποδοκιμασία των άλλων. Η πλειοψηφία των ατόμων όμως τελικά αποδέχονται ότι οι αξίες και οι νόρμες είναι έγκυρες. Αυτό

συμβαίνει, πιστεύουν οι φονξιοναλιστές, επειδή έχουν «εσωτερικεύσει» αυτές τις αξίες και τις νόρμες κατά τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης. Έτσι εκπληρώνουν τις «προσδοκίες» που σχετίζονται με τους ρόλους τους και κατά συνέπεια οι κοινωνικοί θεσμοί λειτουργούν αποτελεσματικά. Η κοινωνικοποίηση που καταλήγει στην αποδοχή της κουλτούρας διασφαλίζει έτσι την τάξη στην κοινωνία.

Όταν οι φονξιοναλιστές εφαρμόζουν τις ιδέες τους στην εκπαίδευση θέτουν τα ερωτήματα: ποιες ανάγκες καλύπτει η εκπαίδευση ή ποια είναι η συμβολή της στη σταθερότητα της κοινωνίας; Παραδοσιακά έχουν προταθεί δύο λειτουργίες –η κοινωνικοποίηση και η επιλογή– αν και υπάρχουν διαφωνίες για το ποια από τις δύο είναι η πιο σημαντική. Ο Parsons, παραδείγματος χάριν, δίνει έμφαση στην πρώτη· ο Turner και ο Hopper στη δεύτερη. Είναι πιθανό ωστόσο διαφορετικές κοινωνίες να αναπτύσσουν διαφορετικούς τρόπους επίλυσης του ίδιου προβλήματος, όπως υποστηρίζουν οι Turner και Hopper. Επιπλέον, όπως προσπαθεί να αποδείξει ο Hopper, η υιοθέτηση της μιας και όχι της άλλης λύσης μπορεί να γεννήσει καινούργια προβλήματα.

Θα εξετάσουμε τώρα τα έργα του Parsons, του Hopper και του Turner και θα προσπαθήσουμε να τοποθετήσουμε τις απόψεις τους στο πλαίσιο της συνεχιζόμενης συζήτησης που αφορά τόσο τις λειτουργίες της εκπαίδευσης όσο και την αποτελεσματικότητα του ίδιου του φονξιοναλισμού.

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΩΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ

TALCOTT PARSONS

Ο Talcott Parsons ήταν ένας από τους πιο σημαίνοντες φονξιοναλιστές συγγραφείς. Παρήγαγε μια θεωρία της κοινωνίας στην οποία η κουλτούρα, η κοινωνική δομή και η προσωπικότητα συνδέονται μεταξύ τους με τρόπο λογικό και συνεπή. Το μοντέλο της κοινωνίας που διαμόρφωσε ανέθετε στην εκπαίδευση δύο ουσιαστικές λειτουργίες – την κοινωνικοποίηση και την επιλογή. Για τον Parsons ωστόσο, όπως θα δούμε σε λίγο,

του οργανισμού/της κοινωνίας επιτελούν ικανοποιητικά τις λειτουργίες τους, επισημαίνουν μια βασική διαφορά ανάμεσα στα κύτταρα του σώματος και τους κοινωνικούς ρόλους. Στο σώμα, τα κύτταρα έχουν προγραμματιστεί από τη φύση για να επιτελούν τις λειτουργίες τους. Στην κοινωνία, οι ρόλοι παίζονται από ανθρώπους που δεν είναι βιολογικά προγραμματισμένοι. Για να λειτουργήσει αποτελεσματικά οποιοσδήποτε θεσμός και να επιβιώσει η κοινωνία, οι άνθρωποι πρέπει να αναγκαστούν, ή να πεισθούν, να παίξουν τους ρόλους τους. Στο σημείο αυτό οι φονξιοναλιστές εισάγουν τις έννοιες της κουλτούρας και της κοινωνικοποίησης και εγκαταλείπουν το παράδειγμα του οργανισμού.

Σύμφωνα με τους φονξιοναλιστές, κάθε κοινωνία έχει μια κουλτούρα η οποία περιλαμβάνει αξίες και νόρμες (norms). Πρέπει μάλιστα να υπάρχει συναίνεση σχετικά με ορισμένες αξίες και νόρμες σε κάθε κοινωνία. Οι αξίες είναι πρότυπα (standards) που ορίζουν ορισμένες πράξεις ως επιθυμητές και άλλες ως ανεπιθύμητες. Οι νόρμες είναι οι ρυθμιστικοί κανόνες της καθημερινής ζωής και αποτελούν συγκεκριμένες εφαρμογές των αξιών. Μπορεί, παραδείγματος χάριν, μια κουλτούρα να περιλαμβάνει την αξία της ευγένειας. Οι αντίστοιχες νόρμες θα περιλαμβάνουν τους κανόνες της αναμονής στην ουρά, του ανοίγματος της πόρτας για τους άλλους, της παραχώρησης από τα παιδιά της θέσης τους στο λεωφορείο και τα παρόμοια. Μέσα σε συγκεκριμένα τμήματα μιας κουλτούρας, όπως π.χ. το εκπαιδευτικό σύστημα, θα βρούμε άλλες αξίες και νόρμες. Στη διδασκαλία, παραδείγματος χάριν, η επαγγελματική συμπεριφορά αξιολογείται με τις αντίστοιχες νόρμες της επαρκούς προετοιμασίας, της έγκαιρης βαθμολόγησης, της συνέπειας στην ώρα, της αποφυγής της δημόσιας κριτικής συναδέλφων κτλ.

Οι φονξιοναλιστές παραδέχονται ότι ορισμένα άτομα συμμορφώνονται στις αξίες και τις νόρμες της κοινωνίας τους μόνο και μόνο επειδή φοβούνται τις συνέπειες που θα έχουν αν δεν κάνουν ό,τι αναμένεται από αυτούς. Εδώ παίζει ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο η φροντίδα του ατόμου να μην επισύρει την αποδοκιμασία των άλλων. Η πλειοψηφία των ατόμων όμως τελικά αποδέχονται ότι οι αξίες και οι νόρμες είναι έγκυρες. Αυτό

συμβαίνει, πιστεύουν οι φονξιοναλιστές, επειδή έχουν «εσωτερικεύσει» αυτές τις αξίες και τις νόρμες κατά τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης. Έτσι εκπληρώνουν τις «προσδοκίες» που σχετίζονται με τους ρόλους τους και κατά συνέπεια οι κοινωνικοί θεσμοί λειτουργούν αποτελεσματικά. Η κοινωνικοποίηση που καταλήγει στην αποδοχή της κουλτούρας διασφαλίζει έτσι την τάξη στην κοινωνία.

Όταν οι φονξιοναλιστές εφαρμόζουν τις ιδέες τους στην εκπαίδευση θέτουν τα ερωτήματα: ποιες ανάγκες καλύπτει η εκπαίδευση ή ποια είναι η συμβολή της στη σταθερότητα της κοινωνίας; Παραδοσιακά έχουν προταθεί δύο λειτουργίες –η κοινωνικοποίηση και η επιλογή– αν και υπάρχουν διαφωνίες για το ποια από τις δύο είναι η πιο σημαντική. Ο Parsons, παραδείγματος χάριν, δίνει έμφαση στην πρώτη· ο Turner και ο Hopper στη δεύτερη. Είναι πιθανό ωστόσο διαφορετικές κοινωνίες να αναπτύσσουν διαφορετικούς τρόπους επίλυσης του ίδιου προβλήματος, όπως υποστηρίζουν οι Turner και Hopper. Επιπλέον, όπως προσπαθεί να αποδείξει ο Hopper, η υιοθέτηση της μιας και όχι της άλλης λύσης μπορεί να γεννήσει καινούργια προβλήματα.

Θα εξετάσουμε τώρα τα έργα του Parsons, του Hopper και του Turner και θα προσπαθήσουμε να τοποθετήσουμε τις απόψεις τους στο πλαίσιο της συνεχιζόμενης συζήτησης που αφορά τόσο τις λειτουργίες της εκπαίδευσης όσο και την αποτελεσματικότητα του ίδιου του φονξιοναλισμού.

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΩΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ

TALCOTT PARSONS

Ο Talcott Parsons ήταν ένας από τους πιο σημαίνοντες φονξιοναλιστές συγγραφείς. Παρήγαγε μια θεωρία της κοινωνίας στην οποία η κουλτούρα, η κοινωνική δομή και η προσωπικότητα συνδέονται μεταξύ τους με τρόπο λογικό και συνεπή. Το μοντέλο της κοινωνίας που διαμόρφωσε ανέθετε στην εκπαίδευση δύο ουσιαστικές λειτουργίες – την κοινωνικοποίηση και την επιλογή. Για τον Parsons ωστόσο, όπως θα δούμε σε λίγο,

η σημαντικότερη λειτουργία ήταν η κοινωνικοποίηση. Πιστεύει μάλιστα ο Parsons ότι, χωρίς έναν αποτελεσματικό μηχανισμό κοινωνικοποίησης, είναι αδύνατο να επιτευχθεί η τάξη και η αρμονία στην κοινωνία.

Τις απόψεις του Parsons για την κοινωνία θα τις βρούμε κυρίως σε δύο σημεία: σ' ένα κεφάλαιο του ολιγοσέλιδου τόμου *The System of Modern Societies* (Το σύστημα των σύγχρονων κοινωνιών)¹ και στο δοκίμιο «The School Class as a Social System» (Η σχολική τάξη ως κοινωνικό σύστημα)². Και στις δύο περιπτώσεις, δεν χρειάζεται ευτυχώς να αντιμετωπίσουμε τις χειρότερες υπερβολές του συνήθους ύφους του Parsons – γιατί πρέπει να πούμε ότι κατά κανόνα ο Parsons δίνει την εντύπωση ότι τρέφει μια αντιπάθεια προς την αγγλική γλώσσα. Ωστόσο τα γραπτά του για την εκπαίδευση είναι σχετικά απαλλαγμένα από το σύνηθες πομπώδες και σχεδόν ακατανόητο ύφος του.³

ΣΥΝΑΙΝΕΣΗ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΙΣ ΑΞΙΕΣ

Στο *The System of Modern Societies* ο Parsons υποστηρίζει ότι έγινε πρόσφατα μια «εκπαιδευτική επανάσταση» εξίσου σημαντική με τις δημοκρατικές και τις βιομηχανικές επαναστάσεις του δέκατου ένατου και του εικοστού αιώνα, μια επανάσταση που έχει αρχίσει «να μεταμορφώνει εξολοκλήρου τη δομή της σύγχρονης κοινωνίας»⁴. Συγκεκριμένα, υποστηρίζει ο Parsons, το γεγονός αυτό μειώνει τη σημασία της αγοράς και

1. T. Parsons, *The System of Modern Societies* (Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1971).

2. T. Parsons, «The School Class as a Social System» στο A. H. Halsey, J. Floud και C. A. Anderson (επιμ.), *Education, Economy and Society* (Free Press, Νέα Υόρκη, 1961).

3. Γι' αυτό το θέμα βλ. τις «μεταφράσεις» του Parsons που έκανε ο C. Wright Mills στο Κεφάλαιο 2 του *The Sociological Imagination* (Oxford University Press, Νέα Υόρκη, 1959).

4. Parsons, *The System*, σ. 98.

της γραφειοκρατικής οργάνωσης. Παραδείγματος χάριν, ο αυτοδημιούργητος άνθρωπος που κατακτά την οικονομική επιτυχία χωρίς εκπαιδευτικά προσόντα γίνεται όλο και περισσότερο ένας μύθος.

Ένα από τα κυριότερα χαρακτηριστικά της εκπαιδευτικής επανάστασης είναι ότι «έχει επεκτείνει αφάνταστα την ισότητα των ευκαιριών»⁵. Η ισότητα των ευκαιριών όμως οδηγεί αναγκαστικά σε διαφορές όσον αφορά τα επιτεύγματα, οι οποίες οφείλονται σε διαφορές (1) στην ικανότητα, (2) στον «οικογενειακό προσανατολισμό», δηλαδή στις διαφορετικές προσδοκίες και αντιλήψεις της κάθε οικογένειας σχετικά με την εκπαίδευση, (3) στα «ατομικά κίνητρα», δηλαδή στη διαφοροποίηση στο επίπεδο του ενδιαφέροντος για την εκπαίδευση και στην προθυμία των μαθητών να αφοσιωθούν και να εργαστούν σκληρά. Οι διαφορές στα εκπαιδευτικά επιτεύγματα επίσης εισάγουν νέες μορφές ανισότητας. Γιατί τώρα τα εκπαιδευτικά προσόντα καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό το επάγγελμα που θα ακολουθήσει ο καθένας και επομένως το εισόδημά του, το κύρος του και τη θέση του στο σύστημα της κοινωνικής διαστρωμάτωσης.

Στο δοκίμιο «The School Class as a Social System» η κεντρική ιδέα είναι ότι η εκπαίδευση, αφού έχει δημιουργήσει νέες μορφές ανισότητας και επομένως εν δυνάμει διχασμού και κοινωνικής σύγκρουσης, βοηθάει στην εξουδετέρωση της «έντασης» που προκαλείται, νομιμοποιώντας αυτές τις ανισότητες. Αυτή είναι η σημαντικότερη λειτουργία της. Αυτό το κατορθώνει μέσω της διαδικασίας της «κοινωνικοποίησης». Η εκπαίδευση εμπεδώνει την ιδέα ότι οι ανισότητες στο εισόδημα και την κοινωνική θέση, που είναι αποτέλεσμα των διαφορών στα εκπαιδευτικά επιτεύγματα, είναι αποδεκτές: ότι είναι σωστό να αμείβονται καλύτερα αυτοί που επιτυγχάνουν στην εκπαίδευση. Έτσι η εκπαίδευση βοηθάει στη διάδοση της ιδεολογίας της «ισότητας ευκαιριών» και της «επιτυχίας» (achievement) και η ιδεολογία αυτή είναι ένα από τα βασικά συστατικά της «κοινής κουλτούρας» που υπάρχει στη σύγχρονη κοινωνία. Κάθε κοινωνία, κατά τον

5. ό.π., σ. 95.

η σημαντικότερη λειτουργία ήταν η κοινωνικοποίηση. Πιστεύει μάλιστα ο Parsons ότι, χωρίς έναν αποτελεσματικό μηχανισμό κοινωνικοποίησης, είναι αδύνατο να επιτευχθεί η τάξη και η αρμονία στην κοινωνία.

Τις απόψεις του Parsons για την κοινωνία θα τις βρούμε κυρίως σε δύο σημεία: σ' ένα κεφάλαιο του ολιγοσέλιδου τόμου *The System of Modern Societies* (Το σύστημα των σύγχρονων κοινωνιών)¹ και στο δοκίμιο «The School Class as a Social System» (Η σχολική τάξη ως κοινωνικό σύστημα)². Και στις δύο περιπτώσεις, δεν χρειάζεται ευτυχώς να αντιμετωπίσουμε τις χειρότερες υπερβολές του συνήθους ύφους του Parsons – γιατί πρέπει να πούμε ότι κατά κανόνα ο Parsons δίνει την εντύπωση ότι τρέφει μια αντιπάθεια προς την αγγλική γλώσσα. Ωστόσο τα γραπτά του για την εκπαίδευση είναι σχετικά απαλλαγμένα από το σύνηθες πομπώδες και σχεδόν ακατανόητο ύφος του.³

ΣΥΝΑΙΝΕΣΗ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΙΣ ΑΞΙΕΣ

Στο *The System of Modern Societies* ο Parsons υποστηρίζει ότι έγινε πρόσφατα μια «εκπαιδευτική επανάσταση» εξίσου σημαντική με τις δημοκρατικές και τις βιομηχανικές επαναστάσεις του δέκατου ένατου και του εικοστού αιώνα, μια επανάσταση που έχει αρχίσει «να μεταμορφώνει εξολοκλήρου τη δομή της σύγχρονης κοινωνίας»⁴. Συγκεκριμένα, υποστηρίζει ο Parsons, το γεγονός αυτό μειώνει τη σημασία της αγοράς και

1. T. Parsons, *The System of Modern Societies* (Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1971).

2. T. Parsons, «The School Class as a Social System» στο A. H. Halsey, J. Floud και C. A. Anderson (επιμ.), *Education, Economy and Society* (Free Press, Νέα Υόρκη, 1961).

3. Γι' αυτό το θέμα βλ. τις «μεταφράσεις» του Parsons που έκανε ο C. Wright Mills στο Κεφάλαιο 2 του *The Sociological Imagination* (Oxford University Press, Νέα Υόρκη, 1959).

4. Parsons, *The System*, σ. 98.

της γραφειοκρατικής οργάνωσης. Παραδείγματος χάριν, ο αυτοδημιούργητος άνθρωπος που κατακτά την οικονομική επιτυχία χωρίς εκπαιδευτικά προσόντα γίνεται όλο και περισσότερο ένας μύθος.

Ένα από τα κυριότερα χαρακτηριστικά της εκπαιδευτικής επανάστασης είναι ότι «έχει επεκτείνει αφάνταστα την ισότητα των ευκαιριών»⁵. Η ισότητα των ευκαιριών όμως οδηγεί αναγκαστικά σε διαφορές όσον αφορά τα επιτεύγματα, οι οποίες οφείλονται σε διαφορές (1) στην ικανότητα, (2) στον «οικογενειακό προσανατολισμό», δηλαδή στις διαφορετικές προσδοκίες και αντιλήψεις της κάθε οικογένειας σχετικά με την εκπαίδευση, (3) στα «ατομικά κίνητρα», δηλαδή στη διαφοροποίηση στο επίπεδο του ενδιαφέροντος για την εκπαίδευση και στην προθυμία των μαθητών να αφοσιωθούν και να εργαστούν σκληρά. Οι διαφορές στα εκπαιδευτικά επιτεύγματα επίσης εισάγουν νέες μορφές ανισότητας. Γιατί τώρα τα εκπαιδευτικά προσόντα καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό το επάγγελμα που θα ακολουθήσει ο καθένας και επομένως το εισόδημά του, το κύρος του και τη θέση του στο σύστημα της κοινωνικής διαστρωμάτωσης.

Στο δοκίμιο «The School Class as a Social System» η κεντρική ιδέα είναι ότι η εκπαίδευση, αφού έχει δημιουργήσει νέες μορφές ανισότητας και επομένως εν δυνάμει διχασμού και κοινωνικής σύγκρουσης, βοηθάει στην εξουδετέρωση της «έντασης» που προκαλείται, νομιμοποιώντας αυτές τις ανισότητες. Αυτή είναι η σημαντικότερη λειτουργία της. Αυτό το κατορθώνει μέσω της διαδικασίας της «κοινωνικοποίησης». Η εκπαίδευση εμπεδώνει την ιδέα ότι οι ανισότητες στο εισόδημα και την κοινωνική θέση, που είναι αποτέλεσμα των διαφορών στα εκπαιδευτικά επιτεύγματα, είναι αποδεκτές: ότι είναι σωστό να αμείβονται καλύτερα αυτοί που επιτυγχάνουν στην εκπαίδευση. Έτσι η εκπαίδευση βοηθάει στη διάδοση της ιδεολογίας της «ισότητας ευκαιριών» και της «επιτυχίας» (achievement) και η ιδεολογία αυτή είναι ένα από τα βασικά συστατικά της «κοινής κουλτούρας» που υπάρχει στη σύγχρονη κοινωνία. Κάθε κοινωνία, κατά τον

5. ό.π., σ. 95.

Parsons, έχει μια τέτοια «κοινή κουλτούρα». Όλα τα μέλη μιας κοινωνίας, πιστεύει, έχουν ορισμένες κοινές αξίες ή ηθικές αρχές. Ο Parsons μάλιστα πιστεύει ότι αυτό είναι προϋπόθεση της κοινωνικής τάξης και της κοινωνικής σταθερότητας. Αυτό που ουσιαστικά διασφαλίζει τη συνοχή μιας κοινωνίας είναι η ύπαρξη μιας «ηθικής συναίνεσης» ή ενός συστήματος «κοινών αξιών». Και στη σημερινή κοινωνία οι αξίες της «επιτυχίας» και της «ισότητας ευκαιριών» είναι θεμελιώδεις για μια τέτοια συναίνεση.

Ο Parsons συνοψίζει με μεγάλη σαφήνεια τη θέση του στο ακόλουθο απόσπασμα:

Η πιο θεμελιώδης ίσως προϋπόθεση στην οποία βασίζεται αυτή η διαδικασία [της εκπαίδευσης] είναι η ύπαρξη κοινών αξιών στους δύο ενήλικους παράγοντες της – την οικογένεια και το σχολείο, που στην προκειμένη περίπτωση είναι ο πυρήνας της κοινής εκτίμησης της επιτυχίας. Αυτή περιλαμβάνει, πάνω απ' όλα, την παραδοχή ότι είναι δίκαιο να δίνονται διαφορετικές ανταμοιβές για διαφορετικά επίπεδα επιτυχίας, εφόσον έχει υπάρξει ίση πρόσβαση στις ευκαιρίες, και ότι είναι δίκαιο αυτές οι ανταμοιβές να οδηγούν τους επιτυχημένους σε ευκαιρίες υψηλότερου επιπέδου. Υπάρχει έτσι μια βασική έννοια κατά την οποία η τάξη του δημοτικού σχολείου είναι μια ενσάρκωση της θεμελιώδους αμερικανικής αξίας της ισότητας ευκαιριών, εφόσον δίνει αξία συγχρόνως στην αρχική ισότητα και στη διαφοροποίηση της επιτυχίας.⁶

Αυτή η έμφαση που δίνει ο Parsons στην «ύπαρξη κοινών αξιών» αποτελεί, όπως είδαμε νωρίτερα, μια από τις ιδέες-κλειδιά της κοινωνιολογίας του – και έχει αναγνωριστεί ως τέτοια από τους περισσότερους ερμηνευτές και κριτικούς του. Η ιδέα ότι πρέπει να υπάρχει κάποια συναίνεση ώστε η κοινωνία να έχει τάξη και σταθερότητα έχει βέβαια μακρά ιστορία. Παραδείγματος χάριν, ο κοινωνιολόγος του δέκατου ένατου αιώνα Auguste Comte πίστευε ότι:

6. Parsons, «The School Class», σ. 445.

οι ιδέες διοικούν τον κόσμο ή τον οδηγούν στο χάος... Μια αυστηρή ανάλυση μας αποδεικνύει ότι η μεγάλη πολιτική και ηθική κρίση που περνούν τώρα οι κοινωνίες πηγάζει από την πνευματική αναρχία... όταν επιτευχθεί η απαραίτητη συμφωνία πάνω στις πρώτες αρχές... τα αίτια της αταξίας θα έχουν εκλείψει.⁷

Μία καλή παρουσίαση της ιστορίας της ιδέας της συναίνεσης υπάρχει στο *Consent and Consensus*⁸ του P.H. Partridge. Κατ' ουσίαν όμως, το συμπέρασμα είναι ότι η σοβαρή σύγκρουση και διάσπαση στην κοινωνία, που οδηγούν τελικά στο χάος και την αναρχία, μπορούν να αποφευχθούν μόνο αν υπερिσχύσει η αφοσίωση σε ένα συγκεκριμένο σύνολο ιδεών, αξιών ή αρχών. Για να αποφευχθεί η «εμπόλεμη κατάσταση» στην οποία «ο άνθρωπος στρέφεται ενάντια στον άνθρωπο» (κατά την πασίγνωστη φράση του Thomas Hobbes), πρέπει όλα τα μέλη της κοινωνίας να αποδεχτούν και να τηρούν ορισμένες γενικές αρχές που είναι υπεράνω των ατομικών στόχων, συμφερόντων και πεποιθήσεων του καθενός.

Πολλοί συγγραφείς θεώρησαν ότι μια τέτοια βάση κοινωνικής αλληλεγγύης την παρέχει η θρησκεία. Ο Comte, στον οποίο αναφερθήκαμε πιο πάνω, αναζήτησε συνειδητά ένα υποκατάστατο της θρησκείας· και στα μέσα του δέκατου όγδοου αιώνα ακόμα και κάποιος σαν τον Rousseau πίστευε ότι μια «κοσμική θρησκεία» (civil religion) ήταν απαραίτητο στοιχείο μιας ιδανικής κοινότητας. Ο ίδιος ο Parsons πιστεύει πως «οι αξίες της κοινωνίας έχουν τις ρίζες τους στη θρησκεία»⁹ και παραδέχεται ότι η εκκοσμίκευση (secularization) και η παρακμή της θρησκευτικής ομοιογένειας μπορούν να οδηγήσουν «στην καταστροφή της συναίνεσης ως προς την ηθική ή τις αξίες». Ωστόσο, διαβεβαιώνει ο Parsons, στις Ηνωμένες Πολιτείες δεν έχει υπάρξει μια τέτοια καταστροφή, γιατί έχουν επι-

7. A. Comte, «The Positive Philosophy» στο K. Thompson και J. Tunstall (επιμ.), *Sociological Perspectives* (Penguin, Harmondsworth, 1971), σ. 21.

8. P.H. Partridge, *Consent and Consensus* (Pall Mall, Λονδίνο, 1971).

9. Parsons, *The System*, σ. 98.

Parsons, έχει μια τέτοια «κοινή κουλτούρα». Όλα τα μέλη μιας κοινωνίας, πιστεύει, έχουν ορισμένες κοινές αξίες ή ηθικές αρχές. Ο Parsons μάλιστα πιστεύει ότι αυτό είναι προϋπόθεση της κοινωνικής τάξης και της κοινωνικής σταθερότητας. Αυτό που ουσιαστικά διασφαλίζει τη συνοχή μιας κοινωνίας είναι η ύπαρξη μιας «ηθικής συναίνεσης» ή ενός συστήματος «κοινών αξιών». Και στη σημερινή κοινωνία οι αξίες της «επιτυχίας» και της «ισότητας ευκαιριών» είναι θεμελιώδεις για μια τέτοια συναίνεση.

Ο Parsons συνοψίζει με μεγάλη σαφήνεια τη θέση του στο ακόλουθο απόσπασμα:

Η πιο θεμελιώδης ίσως προϋπόθεση στην οποία βασίζεται αυτή η διαδικασία [της εκπαίδευσης] είναι η ύπαρξη κοινών αξιών στους δύο ενήλικους παράγοντες της – την οικογένεια και το σχολείο, που στην προκειμένη περίπτωση είναι ο πυρήνας της κοινής εκτίμησης της επιτυχίας. Αυτή περιλαμβάνει, πάνω απ' όλα, την παραδοχή ότι είναι δίκαιο να δίνονται διαφορετικές ανταμοιβές για διαφορετικά επίπεδα επιτυχίας, εφόσον έχει υπάρξει ίση πρόσβαση στις ευκαιρίες, και ότι είναι δίκαιο αυτές οι ανταμοιβές να οδηγούν τους επιτυχημένους σε ευκαιρίες υψηλότερου επιπέδου. Υπάρχει έτσι μια βασική έννοια κατά την οποία η τάξη του δημοτικού σχολείου είναι μια ενσάρκωση της θεμελιώδους αμερικανικής αξίας της ισότητας ευκαιριών, εφόσον δίνει αξία συγχρόνως στην αρχική ισότητα και στη διαφοροποίηση της επιτυχίας.⁶

Αυτή η έμφαση που δίνει ο Parsons στην «ύπαρξη κοινών αξιών» αποτελεί, όπως είδαμε νωρίτερα, μια από τις ιδέες-κλειδιά της κοινωνιολογίας του – και έχει αναγνωριστεί ως τέτοια από τους περισσότερους ερμηνευτές και κριτικούς του. Η ιδέα ότι πρέπει να υπάρχει κάποια συναίνεση ώστε η κοινωνία να έχει τάξη και σταθερότητα έχει βέβαια μακρά ιστορία. Παραδείγματος χάριν, ο κοινωνιολόγος του δέκατου ένατου αιώνα Auguste Comte πίστευε ότι:

6. Parsons, «The School Class», σ. 445.

οι ιδέες διοικούν τον κόσμο ή τον οδηγούν στο χάος... Μια αυστηρή ανάλυση μας αποδεικνύει ότι η μεγάλη πολιτική και ηθική κρίση που περνούν τώρα οι κοινωνίες πηγάζει από την πνευματική αναρχία... όταν επιτευχθεί η απαραίτητη συμφωνία πάνω στις πρώτες αρχές... τα αίτια της αταξίας θα έχουν εκλείψει.⁷

Μία καλή παρουσίαση της ιστορίας της ιδέας της συναίνεσης υπάρχει στο *Consent and Consensus*⁸ του P.H. Partridge. Κατ' ουσίαν όμως, το συμπέρασμα είναι ότι η σοβαρή σύγκρουση και διάσπαση στην κοινωνία, που οδηγούν τελικά στο χάος και την αναρχία, μπορούν να αποφευχθούν μόνο αν υπερिσχύσει η αφοσίωση σε ένα συγκεκριμένο σύνολο ιδεών, αξιών ή αρχών. Για να αποφευχθεί η «εμπόλεμη κατάσταση» στην οποία «ο άνθρωπος στρέφεται ενάντια στον άνθρωπο» (κατά την πασίγνωστη φράση του Thomas Hobbes), πρέπει όλα τα μέλη της κοινωνίας να αποδεχτούν και να τηρούν ορισμένες γενικές αρχές που είναι υπεράνω των ατομικών στόχων, συμφερόντων και πεποιθήσεων του καθενός.

Πολλοί συγγραφείς θεώρησαν ότι μια τέτοια βάση κοινωνικής αλληλεγγύης την παρέχει η θρησκεία. Ο Comte, στον οποίο αναφερθήκαμε πιο πάνω, αναζήτησε συνειδητά ένα υποκατάστατο της θρησκείας· και στα μέσα του δέκατου όγδοου αιώνα ακόμα και κάποιος σαν τον Rousseau πίστευε ότι μια «κοσμική θρησκεία» (civil religion) ήταν απαραίτητο στοιχείο μιας ιδανικής κοινότητας. Ο ίδιος ο Parsons πιστεύει πως «οι αξίες της κοινωνίας έχουν τις ρίζες τους στη θρησκεία»⁹ και παραδέχεται ότι η εκκοσμίκευση (secularization) και η παρακμή της θρησκευτικής ομοιογένειας μπορούν να οδηγήσουν «στην καταστροφή της συναίνεσης ως προς την ηθική ή τις αξίες». Ωστόσο, διαβεβαιώνει ο Parsons, στις Ηνωμένες Πολιτείες δεν έχει υπάρξει μια τέτοια καταστροφή, γιατί έχουν επι-

7. A. Comte, «The Positive Philosophy» στο K. Thompson και J. Tunstall (επιμ.), *Sociological Perspectives* (Penguin, Harmondsworth, 1971), σ. 21.

8. P.H. Partridge, *Consent and Consensus* (Pall Mall, Λονδίνο, 1971).

9. Parsons, *The System*, σ. 98.

βιώσει «ισχυρές ηθικές δεσμεύσεις» ως συνέπεια αυτού που ονομάζει «γενίκευση αξιών». Όπως λέει: «Η θεμελιώδης ηθική συναίνεση έχει επιβιώσει, μόνο που τώρα ορίζεται σε υψηλότερο επίπεδο γενικότητας απ' ό,τι στις ευρωπαϊκές κοινωνίες οι οποίες έχουν θεσμοποιήσει την εσωτερική θρησκευτική ομοιογένεια»¹⁰. Έχουν επομένως διαμορφωθεί «εξαιρετικά γενικές αξίες» οι οποίες τηρούν τις συγκρούσεις γύρω από άλλες αξίες, στόχους, αρχές και συμφέροντα υπό έλεγχο.

Είναι φυσικό να προκύψει το ερώτημα αν η «επιτυχία» και η «ισότητα ευκαιριών» αποτελούν παραδείγματα τέτοιων αξιών υψηλότερου επιπέδου. Ο Parsons δεν τις ορίζει έτσι στο *The System of Modern Societies* ούτε, για να πούμε την αλήθεια, δίνει άλλα παραδείγματα τέτοιων αξιών υψηλότερου επιπέδου. Η έννοια μάλιστα των αξιών υψηλότερου επιπέδου, όπως παρουσιάζεται σ' αυτό το βιβλίο, είναι μια θολή, ασαφώς προσδιορισμένη ιδέα, πράγμα που προξενεί εντύπωση, δεδομένης της κεντρικής θέσης που κατέχει στη θεωρία του Parsons για την κοινωνία. Βέβαια, στο «The School Class as a Social System» μας λέει ότι η «επιτυχία» και η «ισότητα ευκαιριών» αποτρέπουν την πρόκληση συγκρούσεων και δυσαρέσκειας μεταξύ των «χαμένων του ανταγωνισμού» για υψηλά εισοδήματα και κοινωνική θέση και επομένως επιτελούν μια καίρια λειτουργία ενσωμάτωσης. Από αυτή την άποψη, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι η «επιτυχία» αποτελεί μια αξία υψηλότερου επιπέδου. Η σύγκρουση όμως που αποτρέπει η «επιτυχία» είναι μια σύγκρουση που προέρχεται από την επιδίωξη του ίδιου στόχου από τα εμπλεκόμενα άτομα, δηλαδή υψηλού εισοδήματος και κοινωνικής θέσης και όχι από την επιδίωξη διαφορετικών στόχων και αξιών, που υποτίθεται ότι είναι το χαρακτηριστικό γνώρισμα μιας αξίας υψηλότερου επιπέδου. Μένουμε έτσι ακόμη στο σκοτάδι σχετικά με το τι ακριβώς είναι η «επιτυχία» και δεν έχουμε ένα συγκεκριμένο παράδειγμα μιας απ' αυτές τις τόσο σημαντικές «εξαιρετικά γενικές αξίες».

10. ό.π., σ. 99.

ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Θα πούμε περισσότερα για τη «συναίνεση ως προς τις αξίες» στο Κεφάλαιο 5. Τώρα πρέπει να στραφούμε σε μια λεπτομερέστερη εξέταση της άποψης του Parsons για τον τρόπο με τον οποίο η εκπαίδευση συμβάλλει σε μια τέτοια συναίνεση και στη διατήρηση της κοινωνικής τάξης.

Τα τρία συστήματα της κοινωνίας

Στο «The School Class as a Social System» ο Parsons υποστηρίζει ότι το σχολείο έχει δύο λειτουργίες, αυτή «της κοινωνικοποίησης των ατόμων και... της κατανομής τους σε ρόλους μέσα στην κοινωνία»¹¹. Προς το παρόν θα μας απασχολήσει η πρώτη απ' αυτές - η έννοια-κλειδί της κοινωνικοποίησης.

Το σχολείο είναι «ένας παράγοντας κοινωνικοποίησης», λέει ο Parsons, δηλαδή «είναι ένας παράγοντας μέσω του οποίου οι μεμονωμένες προσωπικότητες εκπαιδεύονται ώστε να είναι από άποψη κινήτρων και προετοιμασίας ικανοί να εκπληρώσουν ρόλους ενηλίκων»¹². Εξηγεί τι εννοεί στο ακόλουθο καίριο απόσπασμα:

Οι λειτουργίες της κοινωνικοποίησης μπορούν να οριστούν συνοπτικά ως η ανάπτυξη στα άτομα εκείνων των δεσμεύσεων και των ικανοτήτων που είναι απαραίτητες προϋποθέσεις της εκπλήρωσης των μελλοντικών τους ρόλων. Οι δεσμεύσεις μπορούν με τη σειρά τους να αναλυθούν σε δύο συστατικά: τη δέσμευση απέναντι στην εφαρμογή των ευρύτερων αξιών της κοινωνίας και τη δέσμευση στην εκτέλεση ενός συγκεκριμένου είδους ρόλου στο πλαίσιο της δομής της κοινωνίας. Έτσι ένας άνθρωπος που ασκεί ένα σχετικά ταπεινό επάγγελμα μπορεί να είναι «καλός πολίτης» με την έννοια ότι είναι αφοσιωμένος στην έντιμη εξάσκηση του επαγγέλματός του, χωρίς να προβληματίζεται έντονα για την εφαρμογή των υψηλότερου επι-

11. Parsons, «The School Class», σ. 453.

12. ό.π., σ. 434.

βιώσει «ισχυρές ηθικές δεσμεύσεις» ως συνέπεια αυτού που ονομάζει «γενίκευση αξιών». Όπως λέει: «Η θεμελιώδης ηθική συναίνεση έχει επιβιώσει, μόνο που τώρα ορίζεται σε υψηλότερο επίπεδο γενικότητας απ' ό,τι στις ευρωπαϊκές κοινωνίες οι οποίες έχουν θεσμοποιήσει την εσωτερική θρησκευτική ομοιογένεια»¹⁰. Έχουν επομένως διαμορφωθεί «εξαιρετικά γενικές αξίες» οι οποίες τηρούν τις συγκρούσεις γύρω από άλλες αξίες, στόχους, αρχές και συμφέροντα υπό έλεγχο.

Είναι φυσικό να προκύψει το ερώτημα αν η «επιτυχία» και η «ισότητα ευκαιριών» αποτελούν παραδείγματα τέτοιων αξιών υψηλότερου επιπέδου. Ο Parsons δεν τις ορίζει έτσι στο *The System of Modern Societies* ούτε, για να πούμε την αλήθεια, δίνει άλλα παραδείγματα τέτοιων αξιών υψηλότερου επιπέδου. Η έννοια μάλιστα των αξιών υψηλότερου επιπέδου, όπως παρουσιάζεται σ' αυτό το βιβλίο, είναι μια θολή, ασαφώς προσδιορισμένη ιδέα, πράγμα που προξενεί εντύπωση, δεδομένης της κεντρικής θέσης που κατέχει στη θεωρία του Parsons για την κοινωνία. Βέβαια, στο «The School Class as a Social System» μας λέει ότι η «επιτυχία» και η «ισότητα ευκαιριών» αποτρέπουν την πρόκληση συγκρούσεων και δυσαρέσκειας μεταξύ των «χαμένων του ανταγωνισμού» για υψηλά εισοδήματα και κοινωνική θέση και επομένως επιτελούν μια καίρια λειτουργία ενσωμάτωσης. Από αυτή την άποψη, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι η «επιτυχία» αποτελεί μια αξία υψηλότερου επιπέδου. Η σύγκρουση όμως που αποτρέπει η «επιτυχία» είναι μια σύγκρουση που προέρχεται από την επιδίωξη του ίδιου στόχου από τα εμπλεκόμενα άτομα, δηλαδή υψηλού εισοδήματος και κοινωνικής θέσης και όχι από την επιδίωξη διαφορετικών στόχων και αξιών, που υποτίθεται ότι είναι το χαρακτηριστικό γνώρισμα μιας αξίας υψηλότερου επιπέδου. Μένουμε έτσι ακόμη στο σκοτάδι σχετικά με το τι ακριβώς είναι η «επιτυχία» και δεν έχουμε ένα συγκεκριμένο παράδειγμα μιας απ' αυτές τις τόσο σημαντικές «εξαιρετικά γενικές αξίες».

10. ό.π., σ. 99.

ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Θα πούμε περισσότερα για τη «συναίνεση ως προς τις αξίες» στο Κεφάλαιο 5. Τώρα πρέπει να στραφούμε σε μια λεπτομερέστερη εξέταση της άποψης του Parsons για τον τρόπο με τον οποίο η εκπαίδευση συμβάλλει σε μια τέτοια συναίνεση και στη διατήρηση της κοινωνικής τάξης.

Τα τρία συστήματα της κοινωνίας

Στο «The School Class as a Social System» ο Parsons υποστηρίζει ότι το σχολείο έχει δύο λειτουργίες, αυτή «της κοινωνικοποίησης των ατόμων και... της κατανομής τους σε ρόλους μέσα στην κοινωνία»¹¹. Προς το παρόν θα μας απασχολήσει η πρώτη απ' αυτές - η έννοια-κλειδί της κοινωνικοποίησης.

Το σχολείο είναι «ένας παράγοντας κοινωνικοποίησης», λέει ο Parsons, δηλαδή «είναι ένας παράγοντας μέσω του οποίου οι μεμονωμένες προσωπικότητες εκπαιδεύονται ώστε να είναι από άποψη κινήτρων και προετοιμασίας ικανοί να εκπληρώσουν ρόλους ενηλίκων»¹². Εξηγεί τι εννοεί στο ακόλουθο καίριο απόσπασμα:

Οι λειτουργίες της κοινωνικοποίησης μπορούν να οριστούν συνοπτικά ως η ανάπτυξη στα άτομα εκείνων των δεσμεύσεων και των ικανοτήτων που είναι απαραίτητες προϋποθέσεις της εκπλήρωσης των μελλοντικών τους ρόλων. Οι δεσμεύσεις μπορούν με τη σειρά τους να αναλυθούν σε δύο συστατικά: τη δέσμευση απέναντι στην εφαρμογή των ευρύτερων αξιών της κοινωνίας και τη δέσμευση στην εκτέλεση ενός συγκεκριμένου είδους ρόλου στο πλαίσιο της δομής της κοινωνίας. Έτσι ένας άνθρωπος που ασκεί ένα σχετικά ταπεινό επάγγελμα μπορεί να είναι «καλός πολίτης» με την έννοια ότι είναι αφοσιωμένος στην έντιμη εξάσκηση του επαγγέλματός του, χωρίς να προβληματίζεται έντονα για την εφαρμογή των υψηλότερου επι-

11. Parsons, «The School Class», σ. 453.

12. ό.π., σ. 434.

πέδου αξιών της κοινωνίας... Οι ικανότητες μπορούν επίσης να αναλυθούν σε δύο συστατικά, το πρώτο από τα οποία θα είναι η επάρκεια ή η επιδεξιότητα με την οποία εκπληρώνονται τα καθήκοντα τα σχετικά με το ρόλο του ατόμου και το δεύτερο η «ευθύνη του ρόλου», δηλαδή η ικανότητα να ανταποκρίνεται κανείς στις προσδοκίες των άλλων όσον αφορά την ατομική συμπεριφορά που αρμόζει σ' αυτούς τους ρόλους. Έτσι τόσο ένας τεχνίτης όσο κι ένας γιατρός πρέπει να κατέχουν όχι μόνο τη βασική «τεχνογνωσία» αλλά και την ικανότητα να συμπεριφέρονται υπεύθυνα στους ανθρώπους με τους οποίους έρχονται σε επαφή λόγω της δουλειάς τους.

Αυτό το απόσπασμα είναι σημαντικό γιατί, πέρα από το γεγονός ότι είναι μια παρουσίαση του τρόπου με τον οποίο η εκπαίδευση συμβάλλει στη διατήρηση μιας «συναίνεσης αξιών», περιέχει επίσης πολλές από τις θεμελιώδεις έννοιες και ιδέες της γενικής κοινωνιολογικής θεωρίας του Parsons. Εξετάζοντας επομένως το ένα, πρέπει αναγκαστικά να μιλήσουμε και για το άλλο.

Οι έννοιες των «ευρειών αξιών», των «ρόλων» και της «δομής των ρόλων» και των «ατομικών προσωπικοτήτων» αποτελούν, σύμφωνα με τον Parsons, τα βασικά στοιχεία ή συστατικά της κοινωνίας. Ο Parsons διαιρεί την κοινωνία σε τρία μέρη ή «συστήματα»¹³, τα οποία ονομάζει «πολιτισμικό σύστημα», «κοινωνικό σύστημα» και «σύστημα προσωπικότητας». Αυτό ισοδυναμεί με το να λέμε ότι η κοινωνία αποτελείται από τον πολιτισμό, την «κοινωνική δομή» και τα «άτομα». Μπορούμε επομένως να παραστήσουμε την άποψη του Parsons ως εξής:

Πολιτισμικό σύστημα	=	πολιτισμός (culture)
Κοινωνικό σύστημα	=	κοινωνική δομή
Σύστημα προσωπικότητας	=	άτομα

13. Μερικές φορές αναφέρει και ένα τέταρτο σύστημα, τον «συμπεριφορικό οργανισμό» (behavioural organism). Κατά τη γνώμη μας όμως το τέταρτο αυτό στοιχείο δεν παίζει σημαντικό ρόλο στην όλη θεωρία του και γι' αυτόν το λόγο δεν το αναφέρουμε εδώ.

Στη συνέχεια πρέπει να περιγράψουμε τη φύση αυτών των συστημάτων. Οι «ευρείες αξίες» που είναι κοινές για όλα τα μέλη της κοινωνίας αποτελούν το σημαντικότερο μέρος του πολιτισμικού συστήματος (τα άλλα μέρη του είναι οι νόρμες και οι οργανωμένες γνώσεις και πεποιθήσεις).¹⁴ Όσο για το κοινωνικό σύστημα, αυτό αποτελείται από τους κοινωνικούς ρόλους: «η πιο σημαίνουσα μονάδα των κοινωνικών δομών δεν είναι το πρόσωπο» λέει ο Parsons «αλλά ο ρόλος»¹⁵. «Το πρωταρχικό συστατικό του ρόλου» συνεχίζει «είναι η προσδοκία του ρόλου»¹⁶. Στη συνέχεια ορίζει την προσδοκία του ρόλου ως εξής: «Αυτό που προσδοκάται να κάνει ένα πρόσωπο σε μια δεδομένη περίσταση, τόσο από τον ίδιο όσο και από τους άλλους, αποτελεί τις προσδοκίες αυτού του ρόλου»¹⁷. Με άλλα λόγια, ρόλοι όπως αυτοί του συζύγου και της συζύγου ή του διευθυντή, του δασκάλου και των μαθητών, συνεπάγονται ορισμένα πολύ συγκεκριμένα δικαιώματα και καθήκοντα που αναγνωρίζονται και είναι αποδεκτά από όλους. Τέλος, το σύστημα της προσωπικότητας, δηλαδή η ατομική προσωπικότητα αποτελείται ουσιαστικά από κίνητρα ή ανάγκες - ή, όπως λέει ο Parsons, «διαθέσεις αναγκών» (need-dispositions). Υποστηρίζει ότι ορισμένες ανθρώπινες ανάγκες και κίνητρα είναι εγγενείς ή βιολογικά δεδομένες, αλλά οι σημαντικότερες είναι κοινωνικές ως προς το χαρακτήρα, έχουν δηλαδή αποκτηθεί κατά τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης.

Μπορούμε επομένως να αναπτύξουμε το προηγούμενο διάγραμμα ως εξής:

14. Βλ., παραδείγματος χάριν, T. Parsons, «An Outline of the Social System» στο T. Parsons κ.ά. (επιμ.), *Theories of Society* (Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1971), σ. 34.

15. T. Parsons και E. Shils (επιμ.), *Toward a General Theory of Action* (Harper and Row, Νέα Υόρκη, 1962), σ. 23.

16. ό.π., σ. 190.

17. ό.π., σ. 191.

πέδου αξιών της κοινωνίας... Οι ικανότητες μπορούν επίσης να αναλυθούν σε δύο συστατικά, το πρώτο από τα οποία θα είναι η επάρκεια ή η επιδεξιότητα με την οποία εκπληρώνονται τα καθήκοντα τα σχετικά με το ρόλο του ατόμου και το δεύτερο η «ευθύνη του ρόλου», δηλαδή η ικανότητα να ανταποκρίνεται κανείς στις προσδοκίες των άλλων όσον αφορά την ατομική συμπεριφορά που αρμόζει σ' αυτούς τους ρόλους. Έτσι τόσο ένας τεχνίτης όσο κι ένας γιατρός πρέπει να κατέχουν όχι μόνο τη βασική «τεχνογνωσία» αλλά και την ικανότητα να συμπεριφέρονται υπεύθυνα στους ανθρώπους με τους οποίους έρχονται σε επαφή λόγω της δουλειάς τους.

Αυτό το απόσπασμα είναι σημαντικό γιατί, πέρα από το γεγονός ότι είναι μια παρουσίαση του τρόπου με τον οποίο η εκπαίδευση συμβάλλει στη διατήρηση μιας «συναίνεσης αξιών», περιέχει επίσης πολλές από τις θεμελιώδεις έννοιες και ιδέες της γενικής κοινωνιολογικής θεωρίας του Parsons. Εξετάζοντας επομένως το ένα, πρέπει αναγκαστικά να μιλήσουμε και για το άλλο.

Οι έννοιες των «ευρειών αξιών», των «ρόλων» και της «δομής των ρόλων» και των «ατομικών προσωπικοτήτων» αποτελούν, σύμφωνα με τον Parsons, τα βασικά στοιχεία ή συστατικά της κοινωνίας. Ο Parsons διαιρεί την κοινωνία σε τρία μέρη ή «συστήματα»¹³, τα οποία ονομάζει «πολιτισμικό σύστημα», «κοινωνικό σύστημα» και «σύστημα προσωπικότητας». Αυτό ισοδυναμεί με το να λέμε ότι η κοινωνία αποτελείται από τον πολιτισμό, την «κοινωνική δομή» και τα «άτομα». Μπορούμε επομένως να παραστήσουμε την άποψη του Parsons ως εξής:

Πολιτισμικό σύστημα	=	πολιτισμός (culture)
Κοινωνικό σύστημα	=	κοινωνική δομή
Σύστημα προσωπικότητας	=	άτομα

¹³. Μερικές φορές αναφέρει και ένα τέταρτο σύστημα, τον «συμπεριφορικό οργανισμό» (behavioural organism). Κατά τη γνώμη μας όμως το τέταρτο αυτό στοιχείο δεν παίζει σημαντικό ρόλο στην όλη θεωρία του και γι' αυτόν το λόγο δεν το αναφέρουμε εδώ.

Στη συνέχεια πρέπει να περιγράψουμε τη φύση αυτών των συστημάτων. Οι «ευρείες αξίες» που είναι κοινές για όλα τα μέλη της κοινωνίας αποτελούν το σημαντικότερο μέρος του πολιτισμικού συστήματος (τα άλλα μέρη του είναι οι νόρμες και οι οργανωμένες γνώσεις και πεποιθήσεις).¹⁴ Όσο για το κοινωνικό σύστημα, αυτό αποτελείται από τους κοινωνικούς ρόλους: «η πιο σημαίνουσα μονάδα των κοινωνικών δομών δεν είναι το πρόσωπο» λέει ο Parsons «αλλά ο ρόλος»¹⁵. «Το πρωταρχικό συστατικό του ρόλου» συνεχίζει «είναι η προσδοκία του ρόλου»¹⁶. Στη συνέχεια ορίζει την προσδοκία του ρόλου ως εξής: «Αυτό που προσδοκείται να κάνει ένα πρόσωπο σε μια δεδομένη περίσταση, τόσο από τον ίδιο όσο και από τους άλλους, αποτελεί τις προσδοκίες αυτού του ρόλου»¹⁷. Με άλλα λόγια, ρόλοι όπως αυτοί του συζύγου και της συζύγου ή του διευθυντή, του δασκάλου και των μαθητών, συνεπάγονται ορισμένα πολύ συγκεκριμένα δικαιώματα και καθήκοντα που αναγνωρίζονται και είναι αποδεκτά από όλους. Τέλος, το σύστημα της προσωπικότητας, δηλαδή η ατομική προσωπικότητα αποτελείται ουσιαστικά από κίνητρα ή ανάγκες - ή, όπως λέει ο Parsons, «διαθέσεις αναγκών» (need-dispositions). Υποστηρίζει ότι ορισμένες ανθρώπινες ανάγκες και κίνητρα είναι εγγενείς ή βιολογικά δεδομένες, αλλά οι σημαντικότερες είναι κοινωνικές ως προς το χαρακτήρα, έχουν δηλαδή αποκτηθεί κατά τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης.

Μπορούμε επομένως να αναπτύξουμε το προηγούμενο διάγραμμα ως εξής:

14. Βλ., παραδείγματος χάριν, T. Parsons, «An Outline of the Social System» στο T. Parsons κ.ά. (επιμ.), *Theories of Society* (Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1971), σ. 34.

15. T. Parsons και E. Shils (επιμ.), *Toward a General Theory of Action* (Harper and Row, Νέα Υόρκη, 1962), σ. 23.

16. ό.π., σ. 190.

17. ό.π., σ. 191.

Πολιτισμικό σύστημα/ πολιτισμός	= κοινές αξίες (+ νόρμες, γνώσεις, πεπειθηθείς)
Κοινωνικό σύστημα/ κοινωνική δομή	= μια δομή των κοινωνικών ρόλων. Ρόλοι = προσδοκίες ρόλων = κοινές προσδοκίες συμπεριφοράς
Σύστημα προσωπικότητας/ άτομα	= ανάγκες που αποκτώνται κατά την κοινωνικοποίηση

Αφού διευκρινίσαμε τι εννοεί ο Parsons με τους όρους πολιτισμικό σύστημα, κοινωνικό σύστημα και σύστημα προσωπικότητας, πρέπει βέβαια τώρα να εξετάσουμε πώς αντιλαμβάνεται τις μεταξύ τους σχέσεις. Υποστηρίζει ότι υπάρχει μια «ιεραρχία ελέγχου» μεταξύ αυτών των συστημάτων¹⁸, ότι δηλαδή το πολιτισμικό σύστημα ελέγχει το κοινωνικό, το οποίο με τη σειρά του ελέγχει το σύστημα προσωπικότητας. Με άλλα λόγια, ο πολιτισμός καθορίζει τη φύση της κοινωνικής δομής και οι ατομικές προσωπικότητες διαμορφώνονται ανάλογα με τις απαιτήσεις της κουλτούρας τους και των κοινωνικών τους ρόλων. Πιο συγκεκριμένα, οι ευρείες αξίες της κοινωνίας καθορίζουν τη φύση των ρόλων που πρέπει να παίξει το άτομο. Τα προβλήματα και οι επιλογές που αντιμετωπίζει ένα άτομο (actor) κατά τη διάρκεια της ζωής του επιλύονται με αναφορά στα ηθικά πρότυπα (moral standards) του πολιτισμικού συστήματος.¹⁹ Το τι αναμένεται να κάνουν τα άτομα στις θέσεις που κατέχουν στην κοινωνία – οι «προσδοκίες ρόλων» τους – καθορίζεται από τα ηθικά κριτήρια της κοινωνίας. Με άλλα λόγια, η κουλτούρα εκδηλώνεται στην κοινωνική οργάνωση. Επιπλέον, η κοινωνία μπορεί να αναγκάσει τους ανθρώπους να κάνουν ό,τι αναμένεται απ' αυτούς στους ρόλους τους, επειδή οι προσωπι-

κόπητές τους έχουν διαμορφωθεί ανάλογα. Όπως λέει ο Parsons: «η ατομική προσωπικότητα πρέπει να διαπλάθεται γύρω από τον ορισμό των προσδοκίων ρόλου»²⁰. Αυτό επιτυγχάνεται κατά τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης. Ο Parsons ορίζει την κοινωνικοποίηση ως τη διαδικασία μέσω της οποίας οι αξίες της κοινωνίας εσωτερικεύονται στην προσωπικότητα του ατόμου. Οι αξίες της κοινωνίας γίνονται αξίες του ατόμου.²¹ Ο Parsons λέει επίσης ότι η κοινωνικοποίηση συνεπάγεται την εσωτερική των διαθέσεων αναγκών. Οι άνθρωποι αναπτύσσουν μια δέσμευση προς τις ηθικές αξίες της κοινωνίας τους και την εκτέλεση συγκεκριμένων ρόλων επειδή «αισθάνονται την ανάγκη» να το κάνουν. Οι προσδοκίες των ρόλων εκπληρώνονται επειδή το άτομο έχει την ανάγκη να τις εκπληρώσει. Όπως λέει ο C. Wright Mills, συνοψίζοντας την άποψη του Parsons: «το κοινωνικά αναμενόμενο γίνεται ατομικά αναγκαίο»²². Αν τα άτομα δεν κάνουν ό,τι αναμένεται από αυτά, θα αντιμετωπίσουν την αποδοκιμασία των άλλων. Επειδή όμως, κατά την άποψη του Parsons, οι άνθρωποι επιθυμούν πάνω απ' όλα τη θετική ανταπόκριση των άλλων, η συμμόρφωση στις ηθικές αξίες και τις προσδοκίες ρόλων είναι εξασφαλισμένη. Όπως λέει ο Parsons πάνω σ' αυτό: «Αυτό που επιθυμούν πάνω απ' όλα οι άνθρωποι είναι η ανταπόκριση των άλλων, η αγάπη τους, η επιδοκιμασία τους και η εκτίμησή τους»²³. Κατά τη γνώμη του, ο άνθρωπος είναι ένα πλάσμα που αποζητά την επιδοκιμασία και μπορεί να αντλήσει ικανοποίηση μόνο αν συμμορφώνεται με τα ηθικά πρότυπα της κοινωνίας και αν κάνει ό,τι αναμένεται απ' αυτόν.

Μ' αυτό τον τρόπο λοιπόν, διαιωνίζονται οι αξίες της κοινωνίας, παίζονται σωστά οι ρόλοι και εξασφαλίζεται η σταθερότητα. Αυτό αναλογεί σε μια θεωρία πολιτισμικού και κοινωνικού ντετερμινισμού όπου τα άτομα

18. T. Parsons, *Societies: Evolutionary and Comparative Perspectives* (Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1966), σ. 9. «An Outline», σ. 38.

19. Parsons και Shils (επιμ.), *Toward a General Theory*, σ. 172. Οι επιλογές αναφέρονται σε αυτές που ο Parsons αποκαλεί «μεταβλητές σχήματος».

20. *ό.π.*, σ. 148.

21. Parsons, «An Outline», σ. 39.

22. Mills, *The Sociological Imagination*, σ. 31.

23. Parsons και Shils (επιμ.), *Toward a General Theory*, σ. 150.

Πολιτισμικό σύστημα/ πολιτισμός	= κοινές αξίες (+ νόρμες, γνώσεις, πεπειθηθείς)
Κοινωνικό σύστημα/ κοινωνική δομή	= μια δομή των κοινωνικών ρόλων. Ρόλοι = προσδοκίες ρόλων = κοινές προσδοκίες συμπεριφοράς
Σύστημα προσωπικότητας/ άτομα	= ανάγκες που αποκτώνται κατά την κοινωνικοποίηση

Αφού διευκρινίσαμε τι εννοεί ο Parsons με τους όρους πολιτισμικό σύστημα, κοινωνικό σύστημα και σύστημα προσωπικότητας, πρέπει βέβαια τώρα να εξετάσουμε πώς αντιλαμβάνεται τις μεταξύ τους σχέσεις. Υποστηρίζει ότι υπάρχει μια «ιεραρχία ελέγχου» μεταξύ αυτών των συστημάτων¹⁸, ότι δηλαδή το πολιτισμικό σύστημα ελέγχει το κοινωνικό, το οποίο με τη σειρά του ελέγχει το σύστημα προσωπικότητας. Με άλλα λόγια, ο πολιτισμός καθορίζει τη φύση της κοινωνικής δομής και οι ατομικές προσωπικότητες διαμορφώνονται ανάλογα με τις απαιτήσεις της κουλτούρας τους και των κοινωνικών τους ρόλων. Πιο συγκεκριμένα, οι ευρείες αξίες της κοινωνίας καθορίζουν τη φύση των ρόλων που πρέπει να παίξει το άτομο. Τα προβλήματα και οι επιλογές που αντιμετωπίζει ένα άτομο (actor) κατά τη διάρκεια της ζωής του επιλύονται με αναφορά στα ηθικά πρότυπα (moral standards) του πολιτισμικού συστήματος.¹⁹ Το τι αναμένεται να κάνουν τα άτομα στις θέσεις που κατέχουν στην κοινωνία – οι «προσδοκίες ρόλων» τους – καθορίζεται από τα ηθικά κριτήρια της κοινωνίας. Με άλλα λόγια, η κουλτούρα εκδηλώνεται στην κοινωνική οργάνωση. Επιπλέον, η κοινωνία μπορεί να αναγκάσει τους ανθρώπους να κάνουν ό,τι αναμένεται απ' αυτούς στους ρόλους τους, επειδή οι προσωπι-

κόπητές τους έχουν διαμορφωθεί ανάλογα. Όπως λέει ο Parsons: «η ατομική προσωπικότητα πρέπει να διαπλάθεται γύρω από τον ορισμό των προσδοκιών ρόλου»²⁰. Αυτό επιτυγχάνεται κατά τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης. Ο Parsons ορίζει την κοινωνικοποίηση ως τη διαδικασία μέσω της οποίας οι αξίες της κοινωνίας εσωτερικεύονται στην προσωπικότητα του ατόμου. Οι αξίες της κοινωνίας γίνονται αξίες του ατόμου.²¹ Ο Parsons λέει επίσης ότι η κοινωνικοποίηση συνεπάγεται την εσωτέρι-κευση των διαθέσεων αναγκών. Οι άνθρωποι αναπτύσσουν μια δέσμευση προς τις ηθικές αξίες της κοινωνίας τους και την εκτέλεση συγκεκριμένων ρόλων επειδή «αισθάνονται την ανάγκη» να το κάνουν. Οι προσδοκίες των ρόλων εκπληρώνονται επειδή το άτομο έχει την ανάγκη να τις εκπληρώσει. Όπως λέει ο C. Wright Mills, συνοψίζοντας την άποψη του Parsons: «το κοινωνικά αναμενόμενο γίνεται ατομικά αναγκαίο»²². Αν τα άτομα δεν κάνουν ό,τι αναμένεται από αυτά, θα αντιμετωπίσουν την αποδοκιμασία των άλλων. Επειδή όμως, κατά την άποψη του Parsons, οι άνθρωποι επιθυμούν πάνω απ' όλα τη θετική ανταπόκριση των άλλων, η συμμόρφωση στις ηθικές αξίες και τις προσδοκίες ρόλων είναι εξασφαλισμένη. Όπως λέει ο Parsons πάνω σ' αυτό: «Αυτό που επιθυμούν πάνω απ' όλα οι άνθρωποι είναι η ανταπόκριση των άλλων, η αγάπη τους, η επιδοκιμασία τους και η εκτίμησή τους»²³. Κατά τη γνώμη του, ο άνθρωπος είναι ένα πλάσμα που αποζητά την επιδοκιμασία και μπορεί να αντλήσει ικανοποίηση μόνο αν συμμορφώνεται με τα ηθικά πρότυπα της κοινωνίας και αν κάνει ό,τι αναμένεται απ' αυτόν.

Μ' αυτό τον τρόπο λοιπόν, διαιωνίζονται οι αξίες της κοινωνίας, παίζονται σωστά οι ρόλοι και εξασφαλίζεται η σταθερότητα. Αυτό αναλογεί σε μια θεωρία πολιτισμικού και κοινωνικού ντετερμινισμού όπου τα άτομα

18. T. Parsons, *Societies: Evolutionary and Comparative Perspectives* (Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1966), σ. 9. «An Outline», σ. 38.

19. Parsons και Shils (επιμ.), *Toward a General Theory*, σ. 172. Οι επιλογές αναφέρονται σε αυτές που ο Parsons αποκαλεί «μεταβλητές σχήματος».

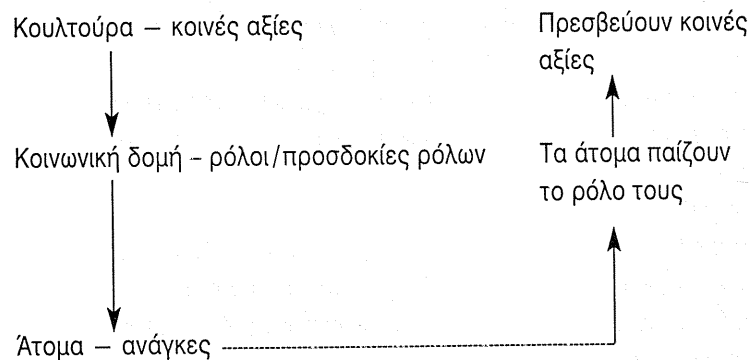
20. *ό.π.*, σ. 148.

21. Parsons, «An Outline», σ. 39.

22. Mills, *The Sociological Imagination*, σ. 31.

23. Parsons και Shils (επιμ.), *Toward a General Theory*, σ. 150.

παίζουν κατά κύριο λόγο το ρόλο του δέκτη. Αυτό μπορεί να παρασταθεί μ' ένα διάγραμμα.

Ο ρόλος της εκπαίδευσης σ' αυτήν τη διαδικασία είναι πολύ σημαντικός, όπως θα δούμε αν ξαναδιαβάσουμε το σχετικό απόσπασμα του «The School Class as a Social System» που παραθέσαμε πιο πάνω.

Η εκπαίδευση

Η εκπαίδευση είναι ένας μείζων κοινωνικοποιητικός παράγοντας, που αναπτύσσει στα άτομα τις «δεσμεύσεις και ικανότητες» που χρειάζονται για την εκτέλεση των ρόλων τους. Πρέπει να αναπτύξει την αφοσίωση στις ευρείες αξίες της κοινωνίας (ιδιαίτερα στις αξίες της επιτυχίας και της ισότητας ευκαιριών) και στην εκτέλεση ενός συγκεκριμένου είδους ρόλου μέσα στην κοινωνία. Επιπλέον, πρέπει να εξασφαλίσει ότι οι άνθρωποι είναι σε θέση να πραγματοποιήσουν ό,τι έχουν δεσμευτεί να κάνουν. Πρέπει, μέσω της εκπαίδευσης, να αποκτήσουν μια σειρά τεχνικών και κοινωνικών δεξιοτήτων. Μ' αυτό τον τρόπο, η εκπαίδευση συντηρεί την κοινή κουλτούρα μιας κοινωνίας και προμηθεύει το «ανθρώπινο υλικό» που είναι απαραίτητο για την κοινωνική δομή. Βοηθά να διατηρηθεί η κοινωνία ως καλά συντονισμένο όλο.

Ο Parsons προσπαθεί επίσης να καταδείξει πώς οι λειτουργίες της

κοινωνικοποίησης και της κατανομής συνδέονται μεταξύ τους στη σχολική τάξη. Υποστηρίζει ότι όλοι οι μαθητές, όταν αρχίζουν το σχολείο, είναι λίγο πολύ ίσοι. Παραδέχεται ωστόσο πως οι διαφορές ρόλων μεταξύ των φύλων έχουν καθιερωθεί πριν από το σχολείο και ότι κάποιοι μαθητές έχουν ένα υψηλότερο επίπεδο «ανεξαρτησίας» από άλλους κατά την είσοδό τους στο σχολείο. Λέγοντας «ανεξαρτησία» εννοεί «το επίπεδο αυτάρκειας του μαθητή σχετικά με την καθοδήγηση από τους ενήλικους, την ικανότητά του να αναλαμβάνει ευθύνες και να παίρνει μόνος του αποφάσεις κατά την αντιμετώπιση νέων και ποικίλων καταστάσεων»²⁴. Επιπλέον, φαίνεται ότι μαθητές με υψηλότερο επίπεδο ανεξαρτησίας έχουν περισσότερες πιθανότητες να επιτύχουν στην εκπαίδευση, ιδιαίτερα στον ακαδημαϊκό τομέα.

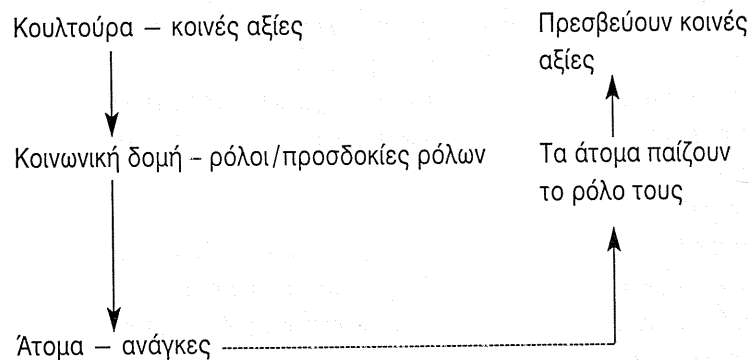
Ο Parsons υποστηρίζει ότι όλοι οι μαθητές τυγχάνουν ίσης μεταχείρισης κατά την είσοδό τους στο σχολείο. Ανατίθενται σε όλους οι ίδιες εργασίες και αξιολογούνται όλοι με τον ίδιο τρόπο, σύμφωνα με τα ίδια κριτήρια. Σταδιακά όμως διαφοροποιούνται όσον αφορά την επιτυχία: ορισμένοι τα καταφέρνουν καλύτερα από άλλους και παίρνουν περισσότερες ανταμοιβές από το δάσκαλο. Υπάρχουν δύο τύποι επιτυχίας στην εκπαίδευση. «Ο ένας απ' αυτούς» λέει ο Parsons «είναι η πιο καθαρά "γνωστική" εκμάθηση πληροφοριών, δεξιοτήτων και πλαισίων αναφοράς που σχετίζεται με την εμπειρική γνώση και την τεχνολογική κατάρτιση». Ο άλλος τύπος μπορεί να ονομαστεί «ηθικός» και αφορά την «υπεύθυνη συμμετοχή στη σχολική κοινότητα». Όπως λέει ο Parsons: «Χαρακτηριστικά όπως ο σεβασμός προς το δάσκαλο, η ευγένεια και η διάθεση συνεργασίας με τους άλλους μαθητές και οι καλές "εργασιακές συνήθειες" είναι τα βασικά στοιχεία που οδηγούν στην ανάπτυξη "ηγετικής ικανότητας" και "πρωτοβουλίας"».²⁵

Στο δημοτικό σχολείο αυτά τα δύο συστατικά δεν είναι σαφώς διαχω-

24. Parsons, «The School Class», σ. 437.

25. *ό.π.*, σ. 440.

παίζουν κατά κύριο λόγο το ρόλο του δέκτη. Αυτό μπορεί να παρασταθεί μ' ένα διάγραμμα.

Ο ρόλος της εκπαίδευσης σ' αυτήν τη διαδικασία είναι πολύ σημαντικός, όπως θα δούμε αν ξαναδιαβάσουμε το σχετικό απόσπασμα του «The School Class as a Social System» που παραθέσαμε πιο πάνω.

Η εκπαίδευση

Η εκπαίδευση είναι ένας μείζων κοινωνικοποιητικός παράγοντας, που αναπτύσσει στα άτομα τις «δεσμεύσεις και ικανότητες» που χρειάζονται για την εκτέλεση των ρόλων τους. Πρέπει να αναπτύξει την αφοσίωση στις ευρείες αξίες της κοινωνίας (ιδιαίτερα στις αξίες της επιτυχίας και της ισότητας ευκαιριών) και στην εκτέλεση ενός συγκεκριμένου είδους ρόλου μέσα στην κοινωνία. Επιπλέον, πρέπει να εξασφαλίσει ότι οι άνθρωποι είναι σε θέση να πραγματοποιήσουν ό,τι έχουν δεσμευτεί να κάνουν. Πρέπει, μέσω της εκπαίδευσης, να αποκτήσουν μια σειρά τεχνικών και κοινωνικών δεξιοτήτων. Μ' αυτό τον τρόπο, η εκπαίδευση συντηρεί την κοινή κουλτούρα μιας κοινωνίας και προμηθεύει το «ανθρώπινο υλικό» που είναι απαραίτητο για την κοινωνική δομή. Βοηθά να διατηρηθεί η κοινωνία ως καλά συντονισμένο όλο.

Ο Parsons προσπαθεί επίσης να καταδείξει πώς οι λειτουργίες της

κοινωνικοποίησης και της κατανομής συνδέονται μεταξύ τους στη σχολική τάξη. Υποστηρίζει ότι όλοι οι μαθητές, όταν αρχίζουν το σχολείο, είναι λίγο πολύ ίσοι. Παραδέχεται ωστόσο πως οι διαφορές ρόλων μεταξύ των φύλων έχουν καθιερωθεί πριν από το σχολείο και ότι κάποιοι μαθητές έχουν ένα υψηλότερο επίπεδο «ανεξαρτησίας» από άλλους κατά την είσοδό τους στο σχολείο. Λέγοντας «ανεξαρτησία» εννοεί «το επίπεδο αυτάρκειας του μαθητή σχετικά με την καθοδήγηση από τους ενηλίκους, την ικανότητά του να αναλαμβάνει ευθύνες και να παίρνει μόνος του αποφάσεις κατά την αντιμετώπιση νέων και ποικίλων καταστάσεων»²⁴. Επιπλέον, φαίνεται ότι μαθητές με υψηλότερο επίπεδο ανεξαρτησίας έχουν περισσότερες πιθανότητες να επιτύχουν στην εκπαίδευση, ιδιαίτερα στον ακαδημαϊκό τομέα.

Ο Parsons υποστηρίζει ότι όλοι οι μαθητές τυγχάνουν ίσης μεταχείρισης κατά την είσοδό τους στο σχολείο. Ανατίθενται σε όλους οι ίδιες εργασίες και αξιολογούνται όλοι με τον ίδιο τρόπο, σύμφωνα με τα ίδια κριτήρια. Σταδιακά όμως διαφοροποιούνται όσον αφορά την επιτυχία: ορισμένοι τα καταφέρνουν καλύτερα από άλλους και παίρνουν περισσότερες ανταμοιβές από το δάσκαλο. Υπάρχουν δύο τύποι επιτυχίας στην εκπαίδευση. «Ο ένας απ' αυτούς» λέει ο Parsons «είναι η πιο καθαρά "γνωστική" εκμάθηση πληροφοριών, δεξιοτήτων και πλαισίων αναφοράς που σχετίζεται με την εμπειρική γνώση και την τεχνολογική κατάρτιση». Ο άλλος τύπος μπορεί να ονομαστεί «ηθικός» και αφορά την «υπεύθυνη συμμετοχή στη σχολική κοινότητα». Όπως λέει ο Parsons: «Χαρακτηριστικά όπως ο σεβασμός προς το δάσκαλο, η ευγένεια και η διάθεση συνεργασίας με τους άλλους μαθητές και οι καλές "εργασιακές συνήθειες" είναι τα βασικά στοιχεία που οδηγούν στην ανάπτυξη "ηγετικής ικανότητας" και "πρωτοβουλίας"».²⁵

Στο δημοτικό σχολείο αυτά τα δύο συστατικά δεν είναι σαφώς διαχω-

24. Parsons, «The School Class», σ. 437.

25. *ό.π.*, σ. 440.

ρισμένα. Οι μαθητές διαφοροποιούνται ως προς τον άξονα της επιτυχίας ανάλογα με το πόσο ανταποκρίνονται στις προσδοκίες του δασκάλου που είναι ο φορέας των αξιών της κοινότητας. Στο δευτεροβάθμιο σχολείο υπάρχει μια σαφέστερη διαφοροποίηση ως προς τις δύο διαστάσεις, τη γνωστική και την ηθική. Ο Parsons λοιπόν υποστηρίζει ότι: «όσοι είναι σχετικά επιτυχημένοι στον “γνωστικό” τομέα θα ταιριάζουν καλύτερα σε λίγο πολύ τεχνικούς ρόλους με συγκεκριμένη λειτουργία· όσοι είναι σχετικά επιτυχημένοι στον “ηθικό” τομέα θα τείνουν να αναλάβουν πιο διάχυτους, περισσότερο “κοινωνικά” ή “ανθρωπιστικά” προσανατολισμένους ρόλους»²⁶.

Στην ουσία, ο Parsons πιστεύει ότι οι μαθητές διαφοροποιούνται σιγά σιγά σ' αυτούς που μπορούν να επιτύχουν πολλά και σ' αυτούς που μπορούν να επιτύχουν λίγα και ότι στο πλαίσιο της κάθε κατηγορίας διαχωρίζονται πάλι με κριτήριο την ακαδημαϊκή ή την κοινωνική επιτυχία. Αυτή η διαδικασία διαφοροποίησης όμως είναι συγχρόνως και μια διαδικασία κοινωνικοποίησης. Η αξία της επιτυχίας –που ο Parsons πιστεύει ότι την πρεσβεύουν από κοινού η οικογένεια, το σχολείο και η κοινότητα– εμπειδώνεται στους μαθητές μέσω του συστήματος διαφοροποίησης ως προς τον άξονα της επιτυχίας.

ΣΧΟΛΙΑ

Αν και το επόμενο κεφάλαιο αφιερώνεται σε μια λεπτομερή εξέταση της φονξιοναλιστικής θεωρίας, υπάρχουν ορισμένες ειδικές παρατηρήσεις πάνω στην άποψη του Parsons για την εκπαίδευση, που είναι καλύτερο να διατυπωθούν τώρα.

Η θέση που διατυπώνει ο Parsons στο «The School Class as a Social System» στηρίζεται στον ισχυρισμό ότι όλοι οι μαθητές ξεκινούν από μια βάση ισότητας: αυτό είναι απαραίτητη προϋπόθεση για να αποδεχτούν

26. ό.π., σ. 449.

αργότερα τη διαφοροποίηση ως σωστή και δίκαιη. Υπάρχουν όμως πολλά στοιχεία που καταδεικνύουν ότι, στην πραγματικότητα, υπάρχουν μεγάλες διαφορές μεταξύ των κοινωνικών τάξεων όσον αφορά την προετοιμασία των παιδιών για την εκπαίδευση.²⁷ Ο Parsons θα απαντούσε ίσως σ' αυτή την ένσταση υποστηρίζοντας ότι, αν και πράγματι μπορεί να ισχύει αυτό, το σχολείο είναι οργανωμένο σε μια βάση ισότητας – όλοι οι μαθητές ξεκινούν ως ίσοι από την άποψη του σχολείου. Και πάλι όμως υπάρχουν στοιχεία που στηρίζουν την άποψη ότι δεν τυγχάνουν πάντα όλοι οι μαθητές της ίδιας μεταχείρισης από τους δασκάλους, που οι απόψεις και οι προκαταλήψεις τους μπορεί να επηρεάσουν την αξιολόγηση των ικανοτήτων των μαθητών. Παραδείγματος χάριν, ο R. Rist, που μελέτησε επί τρία χρόνια ένα σχολείο στο Σαιν Λούις των ΗΠΑ, παράτησε ότι:

ύστερα από οκτώ μόλις μέρες στο νηπιαγωγείο, η δασκάλα έκανε την οριστική τοποθέτηση των παιδιών στις θέσεις τους βασιζόμενη σ' αυτό που θεωρούσε ως διαφοροποίηση στη μαθησιακή ικανότητα. Δεν είχε προηγηθεί όμως καμία τυπική αξιολόγηση των παιδιών. Αντ' αυτού, η τοποθέτηση των παιδιών στα τρία τραπέζια βασιζόταν σε μια σειρά από κοινωνικοοικονομικά κριτήρια καθώς και σε σχήματα αλληλόδρασης που είχαν ήδη παρατηρηθεί στην τάξη.²⁸

Στο μέτρο που ισχύει αυτό, αναιρείται ένα σημαντικό μέρος της θέσης του Parsons.

Επιπλέον ο Parsons, όπως ήδη επισημάναμε, υποστηρίζει ότι τόσο η οικογένεια όσο και το σχολείο δίνουν μεγάλη σημασία στην «επιτυχία». Όταν τα παιδιά πάνε στο σχολείο, μαθαίνουν ότι και άλλοι, εκτός από

27. Βλ., π.χ., R. Davie και Neville R. Butler, *From Birth to Seven*, Second Report of the National Child Development Study (Longman, Λονδίνο, 1972).

28. R. Rist, «On Understanding the Process of Schooling: The Contributions of Labelling Theory» στο J. Karabel και A.H. Halsey (επιμ.), *Power and Ideology in Education* (Oxford University Press, Νέα Υόρκη, 1977), σ. 298.

ρισμένα. Οι μαθητές διαφοροποιούνται ως προς τον άξονα της επιτυχίας ανάλογα με το πόσο ανταποκρίνονται στις προσδοκίες του δασκάλου που είναι ο φορέας των αξιών της κοινότητας. Στο δευτεροβάθμιο σχολείο υπάρχει μια σαφέστερη διαφοροποίηση ως προς τις δύο διαστάσεις, τη γνωστική και την ηθική. Ο Parsons λοιπόν υποστηρίζει ότι: «όσοι είναι σχετικά επιτυχημένοι στον “γνωστικό” τομέα θα ταιριάζουν καλύτερα σε λίγο πολύ τεχνικούς ρόλους με συγκεκριμένη λειτουργία· όσοι είναι σχετικά επιτυχημένοι στον “ηθικό” τομέα θα τείνουν να αναλάβουν πιο διάχυτους, περισσότερο “κοινωνικά” ή “ανθρωπιστικά” προσανατολισμένους ρόλους»²⁶.

Στην ουσία, ο Parsons πιστεύει ότι οι μαθητές διαφοροποιούνται σιγά σιγά σ' αυτούς που μπορούν να επιτύχουν πολλά και σ' αυτούς που μπορούν να επιτύχουν λίγα και ότι στο πλαίσιο της κάθε κατηγορίας διαχωρίζονται πάλι με κριτήριο την ακαδημαϊκή ή την κοινωνική επιτυχία. Αυτή η διαδικασία διαφοροποίησης όμως είναι συγχρόνως και μια διαδικασία κοινωνικοποίησης. Η αξία της επιτυχίας –που ο Parsons πιστεύει ότι την πρεσβεύουν από κοινού η οικογένεια, το σχολείο και η κοινότητα– εμπειδώνεται στους μαθητές μέσω του συστήματος διαφοροποίησης ως προς τον άξονα της επιτυχίας.

ΣΧΟΛΙΑ

Αν και το επόμενο κεφάλαιο αφιερώνεται σε μια λεπτομερή εξέταση της φονξιοναλιστικής θεωρίας, υπάρχουν ορισμένες ειδικές παρατηρήσεις πάνω στην άποψη του Parsons για την εκπαίδευση, που είναι καλύτερο να διατυπωθούν τώρα.

Η θέση που διατυπώνει ο Parsons στο «The School Class as a Social System» στηρίζεται στον ισχυρισμό ότι όλοι οι μαθητές ξεκινούν από μια βάση ισότητας: αυτό είναι απαραίτητη προϋπόθεση για να αποδεχτούν

26. ό.π., σ. 449.

αργότερα τη διαφοροποίηση ως σωστή και δίκαιη. Υπάρχουν όμως πολλά στοιχεία που καταδεικνύουν ότι, στην πραγματικότητα, υπάρχουν μεγάλες διαφορές μεταξύ των κοινωνικών τάξεων όσον αφορά την προετοιμασία των παιδιών για την εκπαίδευση.²⁷ Ο Parsons θα απαντούσε ίσως σ' αυτή την ένσταση υποστηρίζοντας ότι, αν και πράγματι μπορεί να ισχύει αυτό, το σχολείο είναι οργανωμένο σε μια βάση ισότητας – όλοι οι μαθητές ξεκινούν ως ίσοι από την άποψη του σχολείου. Και πάλι όμως υπάρχουν στοιχεία που στηρίζουν την άποψη ότι δεν τυγχάνουν πάντα όλοι οι μαθητές της ίδιας μεταχείρισης από τους δασκάλους, που οι απόψεις και οι προκαταλήψεις τους μπορεί να επηρεάσουν την αξιολόγηση των ικανοτήτων των μαθητών. Παραδείγματος χάριν, ο R. Rist, που μελέτησε επί τρία χρόνια ένα σχολείο στο Σαιν Λούις των ΗΠΑ, παράτησε ότι:

ύστερα από οκτώ μόλις μέρες στο νηπιαγωγείο, η δασκάλα έκανε την οριστική τοποθέτηση των παιδιών στις θέσεις τους βασιζόμενη σ' αυτό που θεωρούσε ως διαφοροποίηση στη μαθησιακή ικανότητα. Δεν είχε προηγηθεί όμως καμία τυπική αξιολόγηση των παιδιών. Αντ' αυτού, η τοποθέτηση των παιδιών στα τρία τραπέζια βασιζόταν σε μια σειρά από κοινωνικοοικονομικά κριτήρια καθώς και σε σχήματα αλληλόδρασης που είχαν ήδη παρατηρηθεί στην τάξη.²⁸

Στο μέτρο που ισχύει αυτό, αναιρείται ένα σημαντικό μέρος της θέσης του Parsons.

Επιπλέον ο Parsons, όπως ήδη επισημάναμε, υποστηρίζει ότι τόσο η οικογένεια όσο και το σχολείο δίνουν μεγάλη σημασία στην «επιτυχία». Όταν τα παιδιά πάνε στο σχολείο, μαθαίνουν ότι και άλλοι, εκτός από

27. Βλ., π.χ., R. Davie και Neville R. Butler, *From Birth to Seven*, Second Report of the National Child Development Study (Longman, Λονδίνο, 1972).

28. R. Rist, «On Understanding the Process of Schooling: The Contributions of Labelling Theory» στο J. Karabel και A.H. Halsey (επιμ.), *Power and Ideology in Education* (Oxford University Press, Νέα Υόρκη, 1977), σ. 298.

τους γονείς τους, θεωρούν την επιτυχία σημαντική και βαθμιαία εσωτερικεύουν αυτή την αξία, χρησιμοποιώντας την ως κριτήριο βάσει του οποίου τοποθετούν τους εαυτούς τους και τους άλλους.

Πάλι όμως, για να γίνει αποδεκτή η θέση του Parsons, θα έπρεπε να αποδείξει ότι οι γονείς και το σχολείο όταν λένε «επιτυχία» εννοούν το ίδιο πράγμα. Εμείς θα υποστηρίζαμε ότι είναι εξ ορισμού αληθές ότι όλοι θεωρούν την «επιτυχία» σημαντική, αλλά ότι δεν είναι αυτονόητο πως εννοούν το ίδιο πράγμα ως «επιτυχία» ή πως όλοι θέλουν να επιτύχουν τα ίδια πράγματα. Παραδείγματος χάριν, ένας άνθρωπος μπορεί να θέλει μια ήσυχη ζωή, ένας άλλος εξουσία, ένας άλλος κοινωνικό κύρος. Ορισμένοι άνθρωποι δεν είναι φιλόδοξοι. Είναι πολύ πιθανό επίσης ορισμένοι γονείς να θεωρούν τη σχολική επιτυχία άχρηστη και τα σχολεία μπορεί να θεωρούν εξίσου άχρηστο αυτό που οι γονείς βλέπουν ως επιτυχία. Αν έτσι έχουν τα πράγματα, τότε είναι δύσκολο να καταλάβουμε πώς μπορεί ο Parsons να ισχυρίζεται ότι τόσο η οικογένεια όσο και το σχολείο δίνουν σημασία στην επιτυχία, παρά μόνο με την πιο γενική και επιφανειακή έννοια της λέξης.

Τέλος, θα αμφισβητούσαμε επίσης την ισχύ της άποψης του Parsons ότι τα εκπαιδευτικά προσόντα, και όχι η θέση στην αγορά, είναι αυτά που καθορίζουν την επιτυχία στον σύγχρονο κόσμο. Έχει καταδειχτεί επανειλημμένως ότι η κοινωνικοοικονομική θέση ενός ανθρώπου παίζει σημαντικό ρόλο στην επιτυχία του μέσα στο εκπαιδευτικό σύστημα.²⁹ Υπάρχουν επίσης κάποιες αμφιβολίες για το κατά πόσο τα εκπαιδευτικά προσόντα αποτελούν μείζονα προσδιοριστικό παράγοντα για την επαγγελματική θέση.³⁰

29. Βλ., π.χ., A.H. Halsey, A.F. Heath και J.M. Ridge, *Origins and Destinations* (Clarendon Press, Oxford, 1980).

30. Για παράδειγμα, P. Bourdieu, «Cultural Reproduction and Social Reproduction» στο R. Brown (επιμ.), *Knowledge, Education and Cultural Change* (Tavistock, Λονδίνο, 1973), σ. 98.

Αυτές οι κριτικές παρατηρήσεις πρέπει να μας κάνουν να δεχόμαστε τις ιδέες του Parsons με κάποια επιφύλαξη. Πρέπει όμως να αναγνωρίσουμε ότι, μέσα στο πλαίσιο του φονξιοναλισμού, μας παρέχει μια ανάλυση που καταδεικνύει πως οι κυριότερες λειτουργίες της εκπαίδευσης είναι η κοινωνικοποίηση και η επιλογή. Απ' αυτές τις λειτουργίες, η κυρίαρχη είναι η κοινωνικοποίηση, ενώ η επιλογή έχει δευτερεύουσα σημασία.

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΩΣ ΕΠΙΛΟΓΗ

Άλλοι συγγραφείς που επίσης υιοθετούν τη φονξιοναλιστική οπτική υποστηρίζουν ότι η σημαντικότερη λειτουργία είναι η επιλογή. Οι γνωστότεροι ίσως απ' αυτούς τους συγγραφείς είναι ο Turner και ο Hopper. Ο Ralf Turner αναλύει τον τρόπο με τον οποίο δυο κοινωνίες προσπαθούν να επιλύσουν το πρόβλημα της διατήρησης της τάξης σε συνθήκες έντονης διαστρωμάτωσης. Εξετάζει τον τρόπο επιλογής των ελίτ στην Αγγλία και στις Ηνωμένες Πολιτείες και υποστηρίζει ότι οι δύο χώρες υιοθετούν αρκετά διαφορετικές λύσεις για το ίδιο πρόβλημα. Ο Earl Hopper επιχείρησε να αναπτύξει περισσότερο τις ιδέες του Turner ώστε να μπορούν να χρησιμοποιηθούν για συγκρίσεις σε διεθνές επίπεδο. Τα εκπαιδευτικά συστήματα είναι στην ουσία επιλεκτικά συστήματα. Διαφέρουν στο πώς επιλέγουν, πότε επιλέγουν, ποιους επιλέγουν και γιατί επιλέγουν. Η κάθε κοινωνία διαμορφώνει το δικό της επιλεκτικό σύστημα, αλλά υιοθετώντας μια λύση για το πρόβλημα της επιλογής μια κοινωνία αναγκάζεται να αντιμετωπίσει άλλα προβλήματα και ιδίως αυτά που αφορούν τη ρύθμιση της φιλοδοξίας. Ο Hopper χρησιμοποιεί τη φονξιοναλιστική θεωρία για να εξετάσει πώς οι διάφορες κοινωνίες αντιμετωπίζουν το πρόβλημα της επιλογής και για να προτείνει πιθανούς τρόπους επίλυσης των συνακόλουθων προβλημάτων της παροχής και αφαίρεσης κινήτρων (motivating and demotivating).

Οι ιδέες του Turner και του Hopper έχουν με τη σειρά τους δεχτεί κριτική εκ μέρους του Davies και του Smith. Οι παρατηρήσεις τους είναι δύο

τους γονείς τους, θεωρούν την επιτυχία σημαντική και βαθμιαία εσωτερικεύουν αυτή την αξία, χρησιμοποιώντας την ως κριτήριο βάσει του οποίου τοποθετούν τους εαυτούς τους και τους άλλους.

Πάλι όμως, για να γίνει αποδεκτή η θέση του Parsons, θα έπρεπε να αποδείξει ότι οι γονείς και το σχολείο όταν λένε «επιτυχία» εννοούν το ίδιο πράγμα. Εμείς θα υποστηρίζαμε ότι είναι εξ ορισμού αληθές ότι όλοι θεωρούν την «επιτυχία» σημαντική, αλλά ότι δεν είναι αυτονόητο πως εννοούν το ίδιο πράγμα ως «επιτυχία» ή πως όλοι θέλουν να επιτύχουν τα ίδια πράγματα. Παραδείγματος χάριν, ένας άνθρωπος μπορεί να θέλει μια ήσυχη ζωή, ένας άλλος εξουσία, ένας άλλος κοινωνικό κύρος. Ορισμένοι άνθρωποι δεν είναι φιλόδοξοι. Είναι πολύ πιθανό επίσης ορισμένοι γονείς να θεωρούν τη σχολική επιτυχία άχρηστη και τα σχολεία μπορεί να θεωρούν εξίσου άχρηστο αυτό που οι γονείς βλέπουν ως επιτυχία. Αν έτσι έχουν τα πράγματα, τότε είναι δύσκολο να καταλάβουμε πώς μπορεί ο Parsons να ισχυρίζεται ότι τόσο η οικογένεια όσο και το σχολείο δίνουν σημασία στην επιτυχία, παρά μόνο με την πιο γενική και επιφανειακή έννοια της λέξης.

Τέλος, θα αμφισβητούσαμε επίσης την ισχύ της άποψης του Parsons ότι τα εκπαιδευτικά προσόντα, και όχι η θέση στην αγορά, είναι αυτά που καθορίζουν την επιτυχία στον σύγχρονο κόσμο. Έχει καταδειχτεί επανειλημμένως ότι η κοινωνικοοικονομική θέση ενός ανθρώπου παίζει σημαντικό ρόλο στην επιτυχία του μέσα στο εκπαιδευτικό σύστημα.²⁹ Υπάρχουν επίσης κάποιες αμφιβολίες για το κατά πόσο τα εκπαιδευτικά προσόντα αποτελούν μείζονα προσδιοριστικό παράγοντα για την επαγγελματική θέση.³⁰

29. Βλ., π.χ., A.H. Halsey, A.F. Heath και J.M. Ridge, *Origins and Destinations* (Clarendon Press, Oxford, 1980).

30. Για παράδειγμα, P. Bourdieu, «Cultural Reproduction and Social Reproduction» στο R. Brown (επιμ.), *Knowledge, Education and Cultural Change* (Tavistock, Λονδίνο, 1973), σ. 98.

Αυτές οι κριτικές παρατηρήσεις πρέπει να μας κάνουν να δεχόμαστε τις ιδέες του Parsons με κάποια επιφύλαξη. Πρέπει όμως να αναγνωρίσουμε ότι, μέσα στο πλαίσιο του φονξιοναλισμού, μας παρέχει μια ανάλυση που καταδεικνύει πως οι κυριότερες λειτουργίες της εκπαίδευσης είναι η κοινωνικοποίηση και η επιλογή. Απ' αυτές τις λειτουργίες, η κυρίαρχη είναι η κοινωνικοποίηση, ενώ η επιλογή έχει δευτερεύουσα σημασία.

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΩΣ ΕΠΙΛΟΓΗ

Άλλοι συγγραφείς που επίσης υιοθετούν τη φονξιοναλιστική οπτική υποστηρίζουν ότι η σημαντικότερη λειτουργία είναι η επιλογή. Οι γνωστότεροι ίσως απ' αυτούς τους συγγραφείς είναι ο Turner και ο Hopper. Ο Ralf Turner αναλύει τον τρόπο με τον οποίο δυο κοινωνίες προσπαθούν να επιλύσουν το πρόβλημα της διατήρησης της τάξης σε συνθήκες έντονης διαστρωμάτωσης. Εξετάζει τον τρόπο επιλογής των ελίτ στην Αγγλία και στις Ηνωμένες Πολιτείες και υποστηρίζει ότι οι δύο χώρες υιοθετούν αρκετά διαφορετικές λύσεις για το ίδιο πρόβλημα. Ο Earl Hopper επιχείρησε να αναπτύξει περισσότερο τις ιδέες του Turner ώστε να μπορούν να χρησιμοποιηθούν για συγκρίσεις σε διεθνές επίπεδο. Τα εκπαιδευτικά συστήματα είναι στην ουσία επιλεκτικά συστήματα. Διαφέρουν στο πώς επιλέγουν, πότε επιλέγουν, ποιους επιλέγουν και γιατί επιλέγουν. Η κάθε κοινωνία διαμορφώνει το δικό της επιλεκτικό σύστημα, αλλά υιοθετώντας μια λύση για το πρόβλημα της επιλογής μια κοινωνία αναγκάζεται να αντιμετωπίσει άλλα προβλήματα και ιδίως αυτά που αφορούν τη ρύθμιση της φιλοδοξίας. Ο Hopper χρησιμοποιεί τη φονξιοναλιστική θεωρία για να εξετάσει πώς οι διάφορες κοινωνίες αντιμετωπίζουν το πρόβλημα της επιλογής και για να προτείνει πιθανούς τρόπους επίλυσης των συνακόλουθων προβλημάτων της παροχής και αφαίρεσης κινήτρων (motivating and demotivating).

Οι ιδέες του Turner και του Hopper έχουν με τη σειρά τους δεχτεί κριτική εκ μέρους του Davies και του Smith. Οι παρατηρήσεις τους είναι δύο